

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**R. P. Adami Contzen E Societate Iesv, SS. Theol. Doct.
Commentaria In Qvatvor Sancta Iesv Christi Evangelia**

Contzen, Adam

Coloniæ Agrippinæ, M.DC.XXVI

Capvt XXI.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-82999](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-82999)

Bullingerus *ὁντι πᾶσι* poni pro tota multitudine. Qui tamen sibi contradicit, cum ait: pro illis, qui credere voluerunt. Nam passus est Dominus etiam pro illis, qui credere noluerunt, & sanguinem testamenti pollutum duxerunt. Animam enim posuit pro omnium redemptione, 1. Ioan. 2. 2. *Factus est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris tantum, sed etiam pro totius mundi.* Fructum quidem non omnes sentiunt, sed tamen Christus sufficientissimum pretium dependit, nec per eum stetit, quo minus exire quidem de vinculis vellent. Vti isti Domini liberalitate noluerunt.

Bucerus igitur errat, qui Christum tantum electorum peccata expiisse fingit. Super Ioan. 24. & Calvin. contra Hesh. 1. 39. Musculus in locis communibus, Beza lib. 1. epist. pag. 182. Simonius lib. 2. fol. 24. Aretius 2. parte problematum. Zanchius pluribus locis. Verum ab illa haeresi recesserunt Arminiani, Hemmegius, Augustinus Marloratus. Nam illis repugnat, quod Christus sit Saluator mundi, & vnus pro omnibus mortuus. 2. Cor. 5.

Satisfactio §. 2. Calvinus hinc concludit: hac vna voce uerti, quicquid de putidis suis satisfactionibus garriunt Papistae. Non enim reconciliationis alibi pre-redeptio, tum reperitur, quam in morte Christi.

Respondeo, vitam Christi mortemque esse pretium, redemptionis nostrae, solum, sufficiens, vnicui, Deo etiam nos gratis reconciliati. Nec eo pertinere satisfactiones vllas, vt Deo reconciliemur, vt redimamur. Nec tamen satisfactiones tollimus, sed iam reconciliati, iam redempti, iam sanguine loti pro poena temporali satisfactionibus, verbo Dei oblectati. Ita nos docet Cyprianus epist. 18. Dominus loquitur & dicit, Super quem respiciam, nisi super humilem & quietum, & trementem sermones meos: hoc cum debeamus omnes esse, tum magis eiusmodi illi esse debent, quibus laborandum est, vt post graue lapsum vera penitentia, & humilitate tota promereri Dominum possint. Et epist. 25. epist. 60. Deum promeremur obsequiis nostris, inquit, vt ostenderet, ad Deum non modo peruenire actionum piarum deuotionem, sed & Deo etiam ad nos redire remunerationem.

VERSVS 29. 30.

Et egredientibus illis ab Iericho secuta est eum turba multa. Et ecce duo caci sedentes secus viam, audierunt quia Iesus transiret, & clamauerunt dicentes, Domine Miserebere nostri, fili David.

QVÆSTIO I.

An hac historia eadem cum illa, quæ Luc. 18. 35. & Marci 10. 46?

§. 1. **A**liqua similia sunt, alia dissimilia. Hic duo caci sunt, & curati, postquam Ierichuntem Christus egressus est. Apud Luc. 18. 35. Vnus est cecus, qui sanatur antecessum Christi in urbem. Mar. 10. 46. vnus nominatur, & sanatus dicitur, cum egressus esset Ierichuntem, vocatur autem Bartimaeus, filius Timæi.

Quidam vnus præcipui mentionem factam abstrahunt. Alij autem ingressum & post egressum cæcos curatos, Alij dilatam illius qui ante ingressum accessit sanationem.

Mihi diuersæ historiae videntur. Nam illo egrediente Iericho duo sanati sunt, vt ex Matthæo clarum est, an vnus horum fuerit Timæi filius, incertum. Apud Lucam vero sanatur antequam ingreditur Dominus Ierichuntem. Existimant alij Bartimaeum fuisse notiorē iam diuturna cæcitate & paupertate, alium se adiunxisse, ante clamasse quam urbem Christus ingrederetur, postea in egressu sanatos. Pro plurali, *καὶ ἐκπορευομένων αὐτῶν*, quidam codices singularem habent, *ἐκπορευόμενος*, vt etiam Syrus.

Chrysostomus hos cæcos *πᾶσι* *βλεπόντων* dicit fuisse *ἀμείβετες*, multis videntibus præstantiores: summa enim contentione ad Christum venire studebant, non modo quia clamabant, sed etiam quia reprehensi, & *ἐν σέσω* *διέτρετες*, os obturati aliorum increpationibus, magis clamabant. Quemadmodum mulier Chananea & Centurio. Vt vero ante fortes, ita post curationem gratissimi fuerunt: nam Dominum secuti sunt. Augustinus: l. 2. qq. Euang. c. 48. diuersos facit. Possemus de propinquantibus ad Iericho sic intelligere, vt iam inde egressi, prope amem adhuc essent ad eam ciuitatem, & c. Et paulo post. Sed quoniam ea quæ sequuntur in Euangelio secundum Lucam, apertissime ostendunt, illud, quod ipse narrat adhuc venientibus in Iericho factum esse: nihil aliud restat intelligere, nisi bis esse factum hoc miraculum. Semel in vno cæco dum adhuc veniret ad illam ciuitatem, & iterum in duobus, cum inde egrediretur. Vt illud vnum Lucam, alterum Matthæus enarrat. Neq. hoc sine aliquo sacramenti. Quod sacramentum exponit, vt vnus ab egrediente sanatus, Iudæus; duo ab egrediente sanati, Gentis significarent. Luna autem mortalitatem designat, quod est Iericho. Vide de eadem materia Augustinus. serm. 18. de verbis Domini.

Hæc igitur sententia tenenda est, nec mirum, cum duæ sint historiae, vnā ab vno, aliam ab alio Euangelista recensitam.

CAPVT XXI.

Mar. 11. a. 1.
Luc. 19. c.
20.

Et cum appropinquassent Ierosolymis, & venissent Bethphage ad Montem oliueti: tunc Iesus misit duos discipulos. 2. dicens eis: Ite in Castellum, quod contra vos est, & statim inuenietis asinam alligatam, & pullum cum ea: soluite, & adducite mihi 3. & si quis vobis aliquid dixerit, dicite, quia Dominus his opus habet: & confestim dimittet eos. 4. Hoc autem totum factum est, vt adimpleretur quod dictum est per Prophetam, Dicentem: 5. Dicite filiae Sion: Ecce rex tuus venit tibi, mansuetus, sedens super asinam, & pullum filium subiugatum. 6. Euntes autem discipuli fecerunt sicut præcepit eis Iesus. 7. Et adduxerunt asinam, & pullum: & imposuerunt super eos vestimenta sua, & cum desuper sedere fecerunt. 8. Plurima autē turba strauerunt vestimenta sua in viā: alij autem cædebant ramos de arboribus, & sternebant in viā. 9. Turba autem, quæ præcedebat: & quæ sequebantur, clamabant, dicentes. Hosanna in filio David: benedictus, qui venit in nomine Domini, Hosanna in altissimis. 10. Et cū intrasset Ierosolymam, commo-

Mat. 21. d. 11.
Zach. 9. b.
Ioan. 12. b.
15.
Ps. 117. d.
16.
Mar. 11. b. 9.

omnino est vniuersa ciuitas, dicens: Quis est hic? 11. Populi autem dicebant: Hic est Iesus Propheta à Nazareth Galilee. 12. Et intravit Iesus in templum Dei, & egrediebatur omnes vendentes, & ementes in templo, & mensas numulariorum, & cathedras vendentium columbas euerit: 13. & dicit eis: Scriptum est: Domus mea domus orationis vocabitur: vos autem fecistis illam speluncam latronum. 14. Et accesserunt ad eum cæci, & claudis in templo, & sanauit eos. 15. Videntes autem principes sacerdotum, & Scribæ mirabilia, quæ fecit, & paucos clamantes in templo, & dicentes: Hosanna filio David: indignati sunt. 16. & dixerunt ei: Audis quid dicunt? Iesus autem dixit eis: utique nunquam legistis: Quia ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem? 17. Et relictis illis, abiit foras extra ciuitatem in Bethaniam: ibique mansit. 18. Mane autem reuertens in ciuitatem, esurit. 19. Et videns ficum arborē vnam secus viam, venit ad eam: & nihil inuenit intransi foliatum, & ait illi: Nunquam in te fructus nascatur in sempiternum: & arfacta est continuo ficulnea. 20. Et videntes discipuli, mirati sunt, dicentes: Quomodo continuo aruit? 21. Respondens autem Iesus ait eis: Amen dico vobis: si habueritis fidem, & non habueritis, non solum ficulnea facietis, sed & si montem dixeritis, Tollere, & iacta te in mare, fiet. 22. Et omnia quæcumque petieritis in oratione credentes, accipietis. 23. Et cum venisset in templum, accesserunt eū docentem, principes sacerdotum, & seniores populi, dicentes: In qua potestate hæc facis? Et quis tibi dedit hanc potestatem? 24. Respondens Iesus dixit eis: Interrogabo vos, & ego vobis dicam in qua potestate hæc facio. 25. Baptismus Ioannis unde erat: ex cælo, an ex hominibus? At illi cogitabant inter se, dicentes: 26. Si dixerimus, ex hominibus, timemus turbam: omnes enim habebant Ioannem sicut Prophetam. 27. Et respondentes Iesu dixerunt: Nescimus. At illis & ipse: Nec ego dico vobis in qua potestate hæc facio. 28. Quid autem vobis videtur? Homo quidam habebat duos filios, & accedens ad primum, dixit, Fili, vade hodie, operare in vinea mea. 29. Ille autem respondens, ait: Nolo. Postea autem, penitentia motus, abiit. 30. Accedens autem ad alterum, dixit similiter. At ille respondens, ait: Eo, Domine, & non iuit. 31. quis ex duobus fecit voluntatem patris? Dicunt ei: Primus. Dicit illis Iesus: Amen dico vobis, quia publicani, & meretrices præcedent vos in regnum Dei. 32. Venit enim ad vos Ioannes in via iustitiæ, & non credidistis ei: publicani autem, & meretrices crediderunt ei: vos autem videntes nec penitentiam habuistis postea, ut crederetis ei. 33. Aliam parabolam audite: Homo erat pater familias, qui plantauit vineam, & septem circumdedit ei, & fodit in ea torcular, & edificauit turrim, & locauit eam agricolis, & peregre profectus est. 34. Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit seruos suos ad agricolas, ut acciperent fructus eius. 35. Et agricola, apprehensus seruum eius, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium vero lapidauerunt. 36. Iterum misit alios seruos plures prioribus, & fecerunt illis similiter. 37. Nouissime autem misit ad eos filium suum, dicens: Verebuntur filium meum. 38. Agricola autem videntes filium, dixerunt intra se: Hic est heres, venite, occidamus eum, & habebimus hereditatem eius. 39. Et apprehensum eum eiecerunt extra vineam, & occiderunt. 40. Cum ergo venerit Dominus vineæ quid faciet agricolis illis? 41. Ait illi: Malos male perdet, & vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis. 42. Dicit illis Iesus: nunquam legistis in scripturis: Lapidem quem reprobaui edificantes, hic factus est in caput anguli: A Domino factum est illud, & est mirabile in oculis nostris. 43. Ideo dico vobis, quia auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. 44. Et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur: super quem vero ceciderit, conteret eum. 45. Et cum audissent principes sacerdotum, & Pharisæi parabolam eius, cognouerunt quod de ipsis diceret. 46. Et quærentes eum temere, immerunt turbas: quoniam sicut Prophetam eum habebant.

IN CAPVT VIGESIMVM PRIMVM

ARGVMENTVM

Mansuetus & humilis vii. Propheta oraculo prædictum erat rex Sionis, alio in iudeis Ierusalem ingreditur, acclamant fausta populi, & venientem excipiunt. Vendentes & ementes in templo eiecit, cæcos & claudos sanat, Phariseos propter plausum indignatos reprimat, docetque hoc à Prophetis prædictum esse: Ex ore infantium, & lactentium perfectam esse laudem. Vespere egreditur, venitque Bethaniam, altera die rediens Ierosolymam ficum sterilem male dicendo arefecit. Phariseos interrogantes, qua potestate illa faceret, aliam questionem de baptismo Ioannis proponendo, repellit. Parabolis tandem eorum perfidiam ostendit, & exprobrat. Primam proponit de duobus filiis, quorum prior patri obedientiam promissam verbo, non præstitit. Alter se obtemperaturum initio negauit, sed penitentia ductus proteruiam correxerat. Altera parabola est de agricolis, qui primum seruos fructum petentes, deinde heredem occiderunt. Tandem se ait esse lapidem reprobatum ab edificantibus, sed factum in caput anguli. Regnum autem Dei à Iudæis auferendum, & dandum gentibus. Hinc offensi de necesse illius consultant, sed populi timore retardantur.

In Ecclesia Syriacâ legitur: ad vespem Osanna. *ܡܝܬܝܢ ܕܘܫܒܐܒܝܢܐ*, hoc est, Osanna, ita autem appellant dominicam palmarum, ut postea ostendam.

A. v. 17. ad 28. est lectio ferie quintæ hebdomadis quartæ ieiunij.

Adami Conzen in Euang. Tom. I.

Kk 2

A. v. 28.

Av. 28. usque ad finem est statio secunda, secunde noctis passionis. Hoc est enim קאומא Kauma א קאומא Kom. Itaque in stationes & vigilias sacras noctes diuidunt.

Nunquam haftenus pompam ullam admisit, sed iam breui moriturus, ut prophetias impleat omnia magnificentius administrat. Chrysost. hom. 67. saepe ingressum ait, nunquam vero eo apparatu.

Diserte autem Iudaeorum interitum, eadem, quam mortem suam asseueratione praeun-
ciat, ut impij & homicidæ tantæ cladis expectatione minus animosè peccarent.

VERSVS I.

*Et cum appropinquassent Ieroly-
mis, & venissent Bethphage ad
montem Oliueti, tunc Iesus misit
duos discipulos.*

QVÆSTIO I.

Quæ Bethphage?

§. 1. **T**extus Græcus appellat Βηθφαζ, Bethphage. ut noster. Syrus etiam ביתפגא, quod inter-
pretantur domum fontis, alij domum oris vallis, hoc est, Bethphage vnde vallis initium est, alij domum maxilla. Prius vide-
ri posset, ex בית, vel ביתה dorico deriuatum, quod Græcis fontem significat, sed neque Hebræi vocabu-
li originatio Græca quærenda est, nec verisimile ex Græco, & Hebræo vocabulum compositum. Malim itaque domum fontis appellari ex Syra & Chaldæa lingua. Nam בית Phigi, & בית Phaga, adeoque בית Phig Syris & Chaldæis fontem significat. Existimo tamen ex commercio linguae Græcæ sicut innumera alia Syros, & Chaldæos habuisse. Nam in Hebræo בית & בית & בית fontem significant, de בית Phig nihil habetur. Thalmudici in Aruc aiunt esse בית שם בית שם בית שם Schem makom chutz Ieru-
schalaim. nomen loci extra Ierusalem. Sabbata autem iter habuit, quod est mille passuum, ut Origenes putat, vel ut alij duam millium.

Qui domum oris vallis interpretantur ex tribus co-
ponunt dictionibus בית domus, deinde בית Phe os, denique בית vallis.

Minime probandi, qui domum occisionis vertunt: occasione sumpta ex corrupta lectione: multa enim exemplaria habent ביתפגא, posito sigma inter the-
ta, & phi. Ita habere omnia Parisiensium manuscripta exemplaria restatur Burgenfis, ita dictum aiunt, quod ibi victimæ alerentur. Verum à pascendis victimis non domus occisionis, sed pabuli potius vocaretur. Deinde nomen componerent ex Hebræo & Græco Hebræi, quod absurdum est, cum nomen illud anti-
quum pene cum templo cœpisse oportuerit. Si à vic-
timis duceretur, Hebræi appellassent בית שחית beth schagitha, domum mactationis. Quis autem putet populo Hebræorum tam notum fuisse verbum Græ-
cum בית, ut inde loco nomen darent, quod si quis fingere velit, cum retutabunt Syri, qui hodieque om-
nes nomen בית nesciunt, nisi qui Græce norant. Quod si ludere in nominibus volupe sit, potius di-
cendum à בית Sephag deriuatum, quod est plaudere percutere, ut inde בית sphaga, vel Sphage forme-
mus.

Quod Haimo scribit domum buccæ, vel maxilla-
rum appellari, vel quod ibi alerentur sacerdotes, vel quod ossa, & maxilla victimarum eo projicerentur, video non probari doctis. Nam in vrbe erat sacer-
dotum habitatio, non in vico exiguo, in vrbe, atque adeo loco sacro de victimis alebantur, Deinde nec illo signo probatur, nec est verisimile tam procul of-

sa elata fuisse. Quamuis ergo בית phaga, & בית phagi maxillam significet, & בית os ossis, non tamen hac causa est appellationis. Abest Bethphage haud procul Bethania. Luc. 19. 29. vterque locus prope mon-
tem oliuarum. Bethaniam longius aiunt Ierolymis abfuisse, quam Bethphagen. Cum appropinquassent, habent Græci, & plures latini codices, Syrus tamen singularem retinuit.

VERSVS 2.3.4.5.

*Et dicens eis: Ite in Castellum, quod
contra vos est, & statim inuenie-
tis asinam alligatam, & pullum
cum ea: soluite, & adducite mihi.
Et si quis vobis aliquid dixerit,
dicite, quia Dominus his opus ha-
bet: & confestim dimittet eos. Hoc
autem totum factum est, ut adim-
pleretur quod dictum est per Pro-
phetam dicentē: Dicite filia Sion:
Eccerex tuus venit tibi mansue-
tus, sedens super asinam, & pul-
lum filium subingalis.*

QVÆSTIO I.

Quo & cur discipulos mittit?

§. 1. **I**n castellum, καστὸν vicum, qui contra, seu ex
Iaduero est, κατὰ τὴν πύλιν. Ita loquuntur latini
Italiam contra, Tiberinaque littora.
alia exemplaria habent κατὰ τὴν πύλιν, Latini quidam eo-
dices, misit discipulos suos, sed pronomen abesse debet, πύλιν
Itaque castellum non est arx, aut municio, multo mi-
nus Ierusalem, ut Lyranus, Abulensis, Hugo de-
priatino nomine scripserunt, καστὸν enim vicus est,
seu pagus.

§. 2. Errant qui asinum à Domino quaesitum ef-
se arbitrantur, quod lassus de via, pedes longius pro-
gredi nequiverit. Multo minus audiendi, qui medi-
tatione mortis lassitudinem contraeam commenti
sunt. Nam neque tam magnum iter confecerat, & iam
morti vicinior ex hortu ad Annam, Caipham, Pilatū,
Herodem itare poterat, & denique ferre crucem, & i-
re in Golgotha. Causa igitur unctionis erat, ut rex I-
rael regno suo inauguraretur, & ut postea dicam, Pro-
phetiam expleret. Hanc enim reddunt Euangelistæ.

§. 3. Errat etiam Caluinus, dum pronunciat fu-
turam fuisse hanc ridiculam pompam, nisi vaticini-
nio Zachariæ respondisset. Nam absque oraculo pro-
pheta, grauis, decora, & Christi personæ con-
sentanea fuisset: non enim ideo, quia Zachariæ eum
prædixit, triumphus ille conueniens fuit, sed quia
à Deo ordinatus, & tales circumstantiæ, quæ Dei
filium

QUESTIO II.

An asinâ, an pullo vectus
fuerit?

§. 1. Ceteri Euangelistæ solius pulli mentionem faciunt, Matthæus asinam & pullum coniungit, sicut etiam propheta. Et principio quidem constat asinam & pullum ad Christum adducta esse. Nam vers. 2. cum dixisset, asinam & pullum cum ea alligatum, addit: *solvite & adducite mihi*: quod ad utrumque referendum est. Deinde vers. 3. *Dominus his opus habet, autem hæc est*. Hinc etiam apparet *Super asinum* super asinam, & *super pullum* sedisse, & nam & more regio mutasse iumenta. Nam adduci iubet, *pullum* se & dicit *autem hæc est*, *his opus habet*, si asinâ opus sit. non habuit, cur illam adduci voluit, & dici se ea opus habere? Deinde textus Græcus habet vers. 7. *ἤραρον τὴν ὄνον, καὶ τὸν πῶλον, καὶ ἐπέθηκαν ἐπάνω αὐτῶν τὰ ἱμάτια αὐτῶν, καὶ ἐπεκάθισεν ἐπάνω αὐτῶν. Adduxerunt asinam & pullum, & imposuerunt vestimenta sua super eos, & eum desuper sedere fecerunt.* Græcè *ἐπάνω αὐτῶν*, super eos, hoc est asinam & pullum, vel, ea, hoc est vestimenta. Varia lectio est, *In quibusdam*, inquit Brug. in notis, libris. *ἐπεκάθισεν* quod est *insedit*, in quibusdam *ἐκάθισεν*, *sedis* (ad quem modum Syriacè est *equitavit* in alijs *ἐπεκάθισεν*, collocarunt siue sedere fecerunt, consentaneè editioni latine. Rursus pro *ἐπάνω αὐτῶν*, super eos, siue ut est latine, desuper, quidam typis excusi codices scribunt, *ἐπάνω αὐτῶν* super eam, scilicet asinam; Syrus super eum, scilicet pullum, eadem ut arbitror, ratione, qua latine in verbis proxime præcedentibus, quidam scribunt eum, pro eos.

Quamvis autem posteriore loco sic intelligi possit, ut super vestes sedisse dicatur, non tamen id satis vilitate, & prima fronte ille notus est sensus, super iumenta sedisse. Cum autem strata vestibis iumenta dixisset Euangelista, nihil opus erat dicere, Christum super vestimenta collocatum, aliter enim fieri non poterat. At sanè priore loco dicuntur vestimenta sua posuisse *ἐπάνω αὐτῶν* super ipsos, quis dubitat, ideo factum, ut Christus insideret? Nec Syriacam lectionem probo quæ habet; Et imposuerunt pullo vestimenta sua, & equitavit super eum Iesus. *בבב* autem de omni vestatione dicitur.

§. 2. Clarius etiam ex propheta Zacharia illud colligitur. c. 9. 9. *Exulta satis filia Sion, tubila filia Ierusalem: Ecce rex tuus venit tibi iustus, & saluator: ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asina.*

Hic dicitur *ascendens super asinam, & super pullum filium asina*. Respondent huic argumento: Verbum quo propheta vitur esse communis generis, *חמור*, chamor, & asinum, & asinam significare. Itaque sensum esse, *Ascendens super asinum, & pullum asini*, ut nempe ille asinus fuerit idem ille pullus filius asinae. In Hebræo est *בן אתונה* *ben athonoth*, filius asinarum. Perinde ac si quis dicat: ascendit super equum filium equarum, ubi equus, & filius equarum vnum est, idemque iumentum. Hic etiam in Syro est idem verbum *ܒܢ ܐܬܘܢܐ* *bar athona*, filius asina. Hæc novatori- bus speciosa visa est interpretatio, eam ego probare non possum. Nam primo interponitur à propheta coniunctio. *Asinam, vel asinum, & pullum filium asinarum*, *ܐܬܘܢܐ ܕܥܝܪܐ* *Veghal ghayr*, & super pullum. ea loquendi ratio diversum ostendit, ut si dicam, ascendit super equum, & pullum, filium equarum: si idem esset iumentum asinus, & pullus, non coniunctione necessiteretur sententia, sed ipsa appositione res una intelligeretur esse. Deinde in septuaginta legitur *ἐπὶ ὑποζυγιον, καὶ νεόν*, super subiugalem, & pullum no-

K k 3 uum,

filium, hominem factum non dedecent. Ex intimo amore erga genus humanum, misericordia, benignitate, & ille totius universi, posita maiestate dignitas, abdita humanæ naturæ quam ex deitatis vni-
one habebat dignitate, hoc mansuetudinis & mo-
ditæ exemplo præire cunctis voluit, formare re-
gum mores, saltem premere populorum, omnes ad
lealiter. Angelorum augustissimis cinctis depor-
tati potuit, etiam aurato curru, Leones & Rhinoce-
ræas currui iungere, sed Doctor humilitatis mon-
strare factum voluit, quod verbis crebro inculcarat.
Abitu autem ut quicquam in Christo ridiculum pu-
taret, et si non continuo alicuius varicinijs respon-
deat. Discipulorum lauit pedes, ex sputo & pul-
verem fecit, digitos in aures surdi immisit, teti-
linguam eius, quæ omnia Christianis sapere debent,
etiam sine oculis prophetarum. Humilitatē Chri-
sti sapere illis oportet etiam sine condimento pro-
phetarum, quam multi enim fideliter in Christum
credunt, qui prophetarum scripta non legerunt?
Non est enim minus augustum, quod opere designat
Dei filius, quam quod prædixit ore prophetarum
Deus Spiritus sanctus. Ille pompam hanc prædixit,
hic instituit. Quamvis autem propheta de ingressu,
& asino locutus sit, de acclamationibus tamen, & ra-
mis vestibulque per viam stratis nihil dixit: nec ta-
men illa ridicula fuisse, et si non responderint va-
ricinijs. Nec populus ille tanquam ridicula fecit,
sed tanquam digna Messia. Neque erat ridicula res
asinâ vehi, cum id in Palæstina iudices, & reges fecis-
se legamus. In Christo tamen singularis erat mode-
stie, quod & pullum acceperit, & asinam subiuga-
lem, non mulam regiam splendide ornatam. Vnus
tamen asinorum iam Romanis rerum potitis videtur
in contemptu fuisse, & alioqui multis orientalibus o-
diolum hoc animal fuit. Egyptij non asinum modò,
sed colorem etiam eius iumentum oderant, quod eo
fuisse imbutum dicerent Tryphonem Ostridis inimi-
cum. O. hum regem Persarum miro odio asinum &
Macharam vocabant. Ille vero: *ὁ μὲν δὲ*, inquit,
ὁ γὰρ ὁ μὲν κατενόησεν τὸν βῶν. Asinus ille vestrum
epulatur bonum, dixit, & Apin occidit. Apud Gentiles
suspicio fuit, Iudæos in arcana sacratio adorare ca-
put asini, quod Tacitus addita alia fabula meminit.
Damoctitus Græculus idem mendacium recenlet,
non sine insigni augmento improbi facinoris, nam
septimo anno ait illos peregrinum hominem frustra-
tum concidere. Talem nobis etiam Deum affixe-
runt, *ὁ καὶ*, habentem vngulas asinarum. Verum
monstra detestari, asinis ut nos Christus docuit.
Hæc autem de Cherubinis finxerunt veteres. Non
distinili figmento Paræus in Rom. c. 2. Catholicos
ait, asinum Christi, porcum Antonij colere, quod
animalia illa representanda historiae quandoque
pingantur. Quasi vero quod pingitur, etiam colatur,
aut hic populus dum Christum colit, etiam asinum
honorat.

§. 4. Absolutum, summumque Christi Domi-
ni in res omnes imperium, & regiam auctoritatem
nonnulli hoc ex loco probare nituntur. Mihi ta-
men re perspicuum, potius obscurare videntur. Neq;
actus ille est regie potestatis, quis enim regi tantum
in res subditorum permittat? Neque id eo Christus
fecisse videtur, nam consensum eorum ad quos iu-
menta pertinebant, sciebat sese habiturum. Itaque
non abstulit inuis, quod etiam regibus est illicitum,
nisi id publica salus, quæ lex est summa im-
perantium, id faciendum
dictaret.

Adami Conzen. in Evang. Tom. I.

uum, quamvis melior sit lectio, quæ apud Iustinum est: πῶλον ὄν, pullum asina. Sed & ipse textus hoc requirit: nam constat certe asinam adductam, & super eam posita vestimenta, atque adeo dominum eam opus habuisse: non enim Apostolos voluit fallere, cum dicerent, Dominus his opus habet: cum ergo in Matthæo diversa sint, asina & pullus, etiam in propheta diversa esse necesse est. Non enim aliud Zacharias prædixit, aliud Matthæus factum esse scribit. Matthæus totum factum esse scribit vers. 4. τὸ δὲ ὄν, ut asina & pullus adduceretur, ut impleretur quod propheta vaticinatus est, itaque & propheta cum dicit ὄν, vsus verbo, quod asinum, & asinam significat, & pullum, duo diversa animalia dicere voluit, quia diversa fuerunt. Nam & Matthæus feminini generis esse testatur, cum vers. 2. vocat ὄνον δεδεμένον, cum dicit, pullum esse μετ' αὐτῆς, cum ipsa, sic igitur etiam apud prophetam intelligendum est, ὄν, esse hoc loco generis feminini, nisi Euangelista nobis esset suspectus interpretis propheta. Si igitur duo sunt in propheta verbis designata iumenta, utrique Christus insedit. Nam dicit propheta, ὁπρὸς θηκῶς ὁπρὸς ὄνον, καὶ πῶλον &c. ascendens super asinam, nempe quæ ante erat δεδεμένη. Asinis utebantur crebro. Iud. 10. 4. & 12. 4. 3. Reg. 13. Nec ad rem facit, quod Beza asinam comitem dicit. Perinde ac si diceretur, aliquem duobus aut tribus equis esse profectum. Illa tamen locutio vitiosa solum est, cum non modo equos, sed scissores etiam proficiscenti iungantur. Tribus enim aut quatuor equis ite dicitur, non quæ equi sine scissoribus comitantur, sed qui totidem equites secum habet. Deinde hic dicitur Christus non ite simpliciter, sed rocheb, vectans vel equitans super asinam, & 70. ὁπρὸς θηκῶς, ascendens, ὁπρὸς ὄνον super asinam. Primum igitur asinam ascendit, & deinde dum prope urbem est, cumque iam multitudo & clamor augetur, in pullum ascendit, non paruo miraculo prima cum sessione domiturus. Multa enim hic miracula Chrysostomus notavit.

Patrum
sententia.

§. 3. Hanc interpretationem etiam patres amplexi sunt, imo communi sententia mysterium agnoscunt. Asinam s. u. ὑποζύγιον subingaleum esse Israelitas sub iugo legis attutos, pullum vero gentiles, à lege, & iustitia alienos. Nec Zwinglius contra sentit, sed approbat, nondum tantus veterum contemptor, quantus Calvinus, qui nullo argumento, sed sola vacordia veteres irridet. Cum autem res ipsa conveniat, & Christus non modo factis suis nos doceat, sed etiam mysterijs plena sint omnia, non est mirum id significare voluisse, quod euentus docuit. Ita Chrysostomus Commen. Hieronym. Remig. Beda & plerique. Chrysostomi verba sunt: ἐποίησε περὶ ταῦτα ὅτι ἐφ' ἡμῶν τὰ μέλλοντα προδηλῶν, ἐν ταῦτα γὰρ ἡ ἐκκλησία διηλεῖται διὰ τῶν λαῶν, καὶ ὁ λαὸς ὁνέσθῃ, ὁ πῶτε μὲν ἀκαθάρτος, μετὰ δὲ τὸ καθεύδειν τὸν ἰησοῦν καθάρους γινόμενος. καὶ δεῖξαι δι' οὗτοὺς τὴν εἰκόνα σωζομένων. οἱ γὰρ μαθηταὶ λυκοὶ τὰ ὑποζύγια. Διὰ γὰρ τῶν ἀποστόλων καθεύδειν καὶ ἡμεῖς ἐκλύθημεν. Διὰ τῶν ἀποστόλων περὶ ἡμῶν ἐπιδείχῃ καὶ ἡμεῖς εὐδοκίμους ἐκείνους περὶ ἡμῶν. Hæc faciebat, ut, quemadmodum diximus, figuræ ventura significaret. Hic enim Ecclesia & novus populus olim immundus per pullum significatur, qui postquam in eo Iesus quiescit, ab omni sordis liberatus mundus effectus est, perpende autem ex amissum imaginem esse conservatam. Discipuli quippe iumenta solvunt, quoniam & nos & illi per Apostolos vocati & adducti ad Christum sumus, & nostra fides, in celum illos deduxit. Et ordinariè τὴν ὄνον vocat. Ut τὴν ὄνον περιβαλῶσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Asinam straverunt, super quam sedet. Rabanus ideo Matthæum

Mysterium
duorum
iumento-
rum.

asinam mentionem fecisse vult, ut viam salutis Iudeis ex mysterio monstraret. Et Achanasius hom. in illud: Profecti in castellum: irrisuros aut Gentiles, quod Deus Christianorum asello federit. Iustinus ad hoc hunc locum contra Iudeos usurpat contra Tryphonem: Atque ipse Dominus noster Iesus Christus reuera asellum quandam, cum pullo suo in introitu quoniam vici qui Bethphage dictus erat, alligatam Hierosolyma ingressurus discipulos suos sibi adducere iussit: cui insidens, Hierosolyma pervenit. Quod quidem certe, ut Christus faceret, vaticinio aperte est prænuntiandum. Atque id ita ab eo factum, & à fidelibus agnoscitur, Christum ipsum esse, manifesto ostendit. Et cum omnia hæc sint facta & ex sacris literis demonstrata: vos tamen discordes esse perseveratis. Prædictum est autem hoc futurum de Zacharia, ex duodecim vno, adhuc modum: Latere vehementer filia Sion: tubila, annuncia filia Ierusalem: Ecce rex tuus venit tibi iustus, & saluans ipse, & mitis, & pauper subingaleus, & pullo asinae vehens. Porro quod asinam subingalem cum pullo suo Spiritus propheticus una cum Patriarcha Iacobo nominavit, atque ea ipse & discipuli eius sunt visi, sicut dicit: utrumque enim iumentum adducere iussit: prædictio id futurum, qui etiam ex vestra synagoga, simul cum iis, qui ex gentibus venire, in eum credituri erant. Quemadmodum namque gentium nota fuit pullus oneribus ferendis non assuetus: ita & popularium vestrorum asina clutellaria. Habes enim quæ per prophetam vobis imposita est, legem.

§. 4. Rex mansuetus, humilis ὁ ὕψους vocatur. Nemo enim ex regibus Israel ingressus est ea humilitate eaque potentia. Vocatur ὁ βασιλεὺς significat cum articulo, est enim certus ille promissus Messias. Regni sui maiestatem hic monstravit, venit enim ut summam modestiam, & clementiam cum summa potentia declararet, ideo & in templo plurimos laudavit, quod nemo regum potuit. Eo omnia tendebant, ut exciperetur à subditis, & amaretur, ut saluator, non timeretur ut Dominus à mancipijs. Bullinger hæc est res visà idonea, ex qua occasionem maledicendi Episcopis acciperet. Nam Christi viri arii: non pontifices, sed diaboli, & impiissimorum nebulonum esse successores, quod hæc vel non legant, vel lectis repugnent. Nam & equis & rhedis viuntur.

Respondeo. Non dissimili stomacho Tertullianus, humi iam in errores propensum de corona militis, & quorum publicorum usum carpere. Viderint, inquit, Equi publici cum corona suis. Dominus tuus, ubi secundum scripturam Ierusalem ingredi voluit, nec asinum habuit priuatū. Verum ille nimia vehementia, deinde odio adeptus, cum omnia præfulum Ecclesie carpit in Montani, & Cataphrygum ineptias incidit. Pompa coronatorum equorum, si publica lætitiæ, & de coratorum, nullā idololatriā contaminata, non fuit Christianis deuitanda, nam plurimi eos aluerunt. Si vero Christus suo exemplo usu equorum Christianis interdixit, ne asinum quidem priuatim possidere fas erit, alieno enim Dominus, & quasi præcario usus est. At profecto nemo hæc tenus scelus esse putavit equorum opera uti. Nō defuerunt tamen religiosi, qui vel in totum vel in parte, se equitatione abdicaverunt, in vetulis Predicatorum statutis esse narrat Antonius Senellus, ut si quis pedes ad generale capitulum itare non posset, equo ne vteretur. Patres Cappucini non nisi in magna necessitate, nec equo, nec curru viuntur. Et vidi cum viii ex illis alioqui senes, & prænotabiles magno labore viam pedibus conficerent, recitatis, quos principes offerebant, curribus. Sed aliud est, quod sponte illi suscipiant, aliud quod omnibus imperatum fingitur. Quid enim, an Christus humilior, & commodatitio iumento vectus, vultu ne magis Christiani, vel sacerdotes, vel certe pontifices nobis viantur? an non eam etiam legem ministris d. hæc leon

hæreson tollit: neque enim in suum dedecus illud
hæreson interpretabuntur, credo. Quid igitur illos ve-
ritate Opes credo Pontificum: & magnificentia. Quid
tandem iusti sunt omnes esse pauperes Christiani?
aut, si generale non est præceptum paupertatis, iusti
sunt Pontifices esse pauperes, & clerici? & quibus
Confessio lex illa lata est: aut si lata est, cur fundos,
& possessiones, quaruntque, augentque illi, qui Pon-
tificum opes non oderunt, sed possessionibus invidet?
Sed ad hæc iam olim respondit Aeneas Sylvius. Li-
cet igitur nostro iudicio, quando id auctoritatis & rationi-
bus prodatur, Romanam Ecclesiam diuitem esse oportere.
Neque diuitias ad voluptatem requirimus, sed ad tria tantum,
ad statum honestum & dignitatem conuenientem tenendum.
Ad alios pauperes & Ecclesiam manu tenendas. Ad coercendos
maledictos, qui fidei sinceritati officium. Quod si quis Pon-
tifici vi alter viuit, faciemur cum non recte agere, neg, magi-
stri sui sequi vestigia. Neg, enim aut inter consanguineos Chri-
stianis aatem pariri debet, aut in voluptatibus & deliciis il-
lam consistere. Si tamen aliquis sit, qui ex minoribus prelatis
ad maiorem bonis sibi traditis, superuoris iudicio est coercendus.
Quod si Pontifex aliquando tale egerit, maximi Dei iudicium ex-
spectandum est: qui aut Papam, de medio tollit, aut alio modo
providet. Neque enim primam sedem, quam suo arbitrio re-
genda retinuit, errare & delabi patietur.

Sed quod obsecro est, quod in Romano Presule videamus in-
decentum? An forsitan sicut plerisque Prelatorum videmus ire
veritatem, aut auctoritatem? Equos ne Pontifex Romanus, aut
canes, aut aues ad delicias pascit? Quis eum aliquando in spe-
ctaculis aut ludis vidit? Saltationes & choreas & cantus mul-
terum inquit? Vix nunquam histriones vel pantomimi coram
eo? Quando ille conuiuia lasciuæ aut ebrietatem spectauit,
aut alia ludit aut sobacco? Aliena sunt hæc ab Apostolico
Palatio. Studia Pontificis maximi & occupationes sunt, di-
uinitate interesse mysteriis & Sacram rem facere, diebus cele-
brioribus. Audire legationes Principum, populorumque si-
gnare supplicationes, consolari miseros, peccatores coercere,
providere viduatis Ecclesiis, dicere suas horas; vix illi super-
est tempus, in quo cibum sumat, & corpori, quantum necesse
est, somnum tribuat. Ad hæc semper querelas audit, & la-
mentat; cum solatiis & afflictis loquitur. Nemo ad eum ve-
nit, ut conuenerit eum, aut incontinentis aliquid afferat, aut
queramus, qui electi sunt Episcopi, vel alij, aut cupidi plura
petentes veniunt. Hic status Papa; hæc voluptas.

Hæc ille ad Pragmaticam Martini, quod etiam re-
centioribus calumniatoribus responsum volo. Nec
tamen mihi dubium est, Pontifices & Episcopos, si
per se statum in sumptus non necessarios, atque inu-
tiles Ecclesiæ thesauros impendant, grauissimi sceles-
tis esse reos. Quædam etiam exempla nos docue-
runt, multos Ecclesiasticorum, cognatos suos dum o-
pibus sacris implere conantur oppressisse, vt familiæ,
aut ad paupertatem redactæ fuerint, aut miseris euen-
tibus extinctæ.

§. 5. Hæc pompa & processio à monte Oliueti præ-
cipue cepit. Græcus montem τῶν ἐλαιῶν appellat.
noster senium reddidit, aut legit τῶ ἐλαιῶν. Syriace
est: ܡܢ ܩܒܠ ܥܠ ܩܪܝܢܐ super verticem montis, vel iuxta.
ܡܢ ܩܒܠ, vt ait glossa Syra, est idem quod ܡܢ ܩܒܠ
perit. Mons est ad orientem Ierosolymorum, inter
quem & urbem est interposita vallis Iosaphat, Io-
saph. 1. 2. antiq. c. 6. & l. 6. belli. c. 3. Mons pernoctatione,
& oratione Christi celeberrimus. Olim idolis
infamis, à Salomone facto initio, quæ ad Iosiam
manebant. 4. Reg. 23.

QVÆSTIO II.

Quomodo Christi diuinitas ex hisce eluxerit?

§. 1. Prophetia Spiritum re ipsa ostendit, cum ait
asinum esse aligatam, & pullum, nec modo i-
bi esse, sed etiam ad Apostolorum vique aduentum

mansura eodem in loco. Nouerat & quid incolæ re-
sponsum essent, & dimissuros vbi audissent Dominum
opus habere. Quod habet & Jesus statim di-
miser, non est ad Christum referendum, quali signifi-
cet eum statim iumenta remissurum. Sed prædicitur do-
minum eorum mox permissurum, vt abducant. Eras-
mus legit & ὁ πῶς, vt etiam Theophylactus. Quædā
exemplaria habet: ὁ πῶς, quid agitis? quod nec in La-
tinis, nec Syris est, nec melioribus Græcis. Maiestatem
igitur Dominus duabus in rebus ostendit, sapientiā
& potentiā. Sapientiā, quod omnia absentiā, &
futura cognoscat, etiam cogitationes; itaque more
regum exploratoribus, delatoribus, corycæis non va-
tuitur, omnibus ille actionibus, omnium animis inter-
est, & præst. Potentiā etiam demonstrat, cum ani-
mos eorum in manu habere significat, vt statim con-
cedant, quod petunt. Solet autem in minimis summa
sapientiæ, & potentiæ documenta præbere. Deum au-
tem esse absolute, & solitari illa miracula non pro-
bant, sed cum doctina coniuncta, quæ se Deum esse
professus est, vt alibi latius ostendi.

Miraculum autem fuisse, quod sine contradic-
tione peregrinis, & Galileis asinum dimiserint, docet
Chrysostomus: μὴ δὲ μικρὸν ἔναι νομίσας τὸ ἡερὸν μὴ ὄν
ἵς ὁ ἀντὶς ἐπιστο, τῶν ἰδίων ἀφαιρουμένων, καὶ τῶν πε-
νήτας, ὄντας ἰσως, καὶ γεωργεῖς, μὴ ἀντιπαῖν; καὶ ἡ λέγω
μὴ ἀντιπαῖν; μὴ ἐρεῶμαι ἡ ἐρεῶντες σιγῇ, καὶ παρορῶν-
ται; καὶ ὁ ἀμφότερα οὐκ ἔστιν ἰσως, καὶ μὴ δὲ εἶπον
ἐλεῶντων τῶν ὑποζυγίων, καὶ εἰ εἰσπύλλες, καὶ ἀκόσμητοι,
ὅτι ὁ κύριος αὐτῶν ἤδειαν ἔχει παρεχόμενον, καὶ οὐκ ἀν-
τέστησεν, καὶ τῶν ἐκ αὐτῶν ἐρεῶντες, ἀλλὰ τὸς μαθητάς.
Non fuit res ipsa parua. Quis enim illis persuasit, quum res i-
porum auferrentur, præsertim pauperibus, ac forsitan agricolis,
nullo modo aduersari? Cur dixi, non aduersari, sed nec interro-
gare quidem, aut interrogantes responso audito tacere atque ce-
dere? Nam vtique ista pariter, mihi mirabilia & inaudita
videntur. Non enim paruum est, cū traherentur iumenta, nihil
dixisse: & si dixerunt, cū audissent, quia Dominus illis indige-
ret, cessasse, maxime quum non ipsum, sed discipulos eius videret.

Nec minus miraculum; tam cito domitum fuisse
pullum: nemo enim illo vsus fuerat. Chrysostomus:
οὐκ οἶμαι δὲ τὸ δεινὸν τῶν πάλαι, πῶς ἀδάμας ὦν, καὶ χα-
λινῆς ἀπὸ τοῦ, ἐκ ἐκλεγετο, ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐφ' ἑαυτοῦ. ὁ καὶ
αὐτὸς περὶ τῆς τῆς μετὰ τὸν ὡς δὲ ἡλθὼν τὸ καὶ ἡμεῖς τῶν
ἐθνῶν. καὶ τὸν ἀθρόον εἰς ὁ ἔλεον μετ' ἑαυτοῦ. Tu vero
subitam pulli dominationem admirare, quomodo dum esset in-
mitus, & freni omnino expers, non resistit, nec reluctatus est, sed
quiete quasi assuetus ferebatur. Gentium enim obedientia hinc
significatur, & repentina in meliorem vitam mutatio.

VERSUS 6. & 7.

Euntes autem, discipuli fecerunt,
sicut præcepit illis Iesus. Et addu-
xerunt asinam & pullum, & im-
posuerunt super eos vestimenta
sua, & eum desuper sedere fece-
runt.

QVÆSTIO I.

Quæ Prophetia de Christo citatur?

§. 1. Totum hoc factum ait, vt impleteretur, quod
dictum est per Prophetam, Syrus; in manu
βῆρας. Propheta autem est Zachar. 9. 9. aut Is. 62. 11.

Verba Zachariæ: Exultate filia Sion, in filia Ierusa-
lem: Ecce rex tuus venit tibi iustus, & saluator, ipse pauper & pheta iun-
ascendens super asinam, & super pullum filium asina. Verba autem prote-
phæ: Dicite filia Sion, Ecce Saluator tuus venit, ecce merces simonio-
eius cum eo, & opus eius coram illo.

[illegible]

Quis verborum honor Christo delatus?

Caperunt omnes gaudentes laudare Deum voce magna: clamant autem: *O sanna.* ωσωννά. Quid sit O-sanna, non est tam facile exponere etiam Syriacè, & Hebraicè gnatis, quam sibi nonnulli persuadent.

Osanna in excelsis, quidam interpretantur *ab excelsis*, Apud Lucam: *Pax in caelis, & gloria in excelsis*, Marcus, *Benedictum, quod venit regnum patris nostri David*. Pro *Ὡλοζηνδοι*, quidam habent *διολοζηνδοι*, nulla mutatione sensus.

§. 3. Maior est ipsa in re difficultas; ad quem scilicet oratio illa dirigatur, cui supplicent, pro quo rogent. Salutem omnes possunt, cum dicant *Osanna*, sed an sibi; an Christo? controuersum est. Multi enim existimant Deum rogari, vt Christum regem & Messiam conferret alii Christum regem, vt turbas seruet. Hoc sensu interpretantur Iren. l. 4. aduersus hæres. cap. 24. Orig. tract. 15. in Matth. Hil. can. 17. Ambros. in cap. 19. Lucae. E contrario multis placuit diuersa expositio; nempe à Deo peti, vt Christum conferuet, ita Cantipratenf. Iansenius, Geneb. Psalm. 117. Claudius, Hentenius, Maldonatus. Argumenta multa adferunt. Verba Psalmi, quæ turba toties iterat, sciebat soli Deo cani solita, & à Dauide cantata, at Christum Deum esse nondum sciebat: non igitur illi tribuit, quod soli diuina maiestas conuenire credebat.

Deinde benedictum appellant, non quasi ipse Dominus sit, sed qui venit in nomine Domini. A Deo igitur Christum suum fide adhuc imperfecta distinguunt.

Tertio, Non alio sensu verba plebs usurpauit, quam ipse Dauid; ille à Deo, à Iehoua salutem, non ab eo, qui venit in nomine Domini petit.

Quarto. Constructio, & sensus verborum hanc interpretationem exigit. Quis enim sensus esse potest: *Osanna filio David*, nisi salutem precantium filio David? Et *Osanna in altissimis*, periturus salus in cælo, & à Deo, non à filio David, qui non erat in cælo, secundum humanitatem, nec ipsi diuinitatem eius cognoscebant, ut peream in altissimis esse crederent.

S. 4. Non tamen argumenta hæc, quod videntur, efficiunt, pleraque retorqueri facile possunt. Verba à Davide ad Deum referuntur, plebs Christum esse Deum nesciebat. Respondendo. Verbum saluandi Christo convenire, quia ideo Hebræis והשוער et Syris ישועה Ieschugh dicebatur. Non igitur mirum est, si clamatur turba: *Salua obsecro Saluator.* Nomen Iesu notum erat omnibus, clamant enim passim, *Iesu fili David miserere mei.* Nec soli Deo saluandi verbum convenit, nisi vtr̃ primo auctori, alii quoque, vtr̃ causa administræ, saluabatur. 4. Reg. 6. 27. *Clamavit mulier הערבל ארני השועה Salva me Domine mi Rex.* & ille. *Non: saluet te Dominus.* בארץ ארשיעב. Vnde *te saluam?* Non negat ille regum esse saluare suos, cum tot iudices & reges dicantur saluasse Isaaclem, sed negat sibi quicquam superesse, quo saluet, nec de area, nec de torculari. Attamen et soli Deo salutem tribuunt Israelite, non omnes Messiam Deum esse ignorabant. Iam enim ex disputationibus illius cum ludæis constabat, improbos ideo Christum execra-

Quem ad-
orent.

Christo
acclamāt.
eum erāt.

*Quaquam ô, sed superent, quibus hoc Neptune
dedisti.*

Verbum Hebræum vt dixi חושיעה Hoschiagh-

tos, quod Deum se diceret. Aliorum igitur aliqui in eum credebant: & Deum esse sibi persuaserant. Non igitur omnium illa ignorantia. Deinde Apostoli Deum esse credebant, ut ex Petri confessione manifestum est. at auditoribus, & magistris Apostolis acclamatio cepit, forte in turba erat Lazarus, Magdalena, Martha; nam audita Lazari resurrectione maxime commota est ciuitas. Deum igitur iudicabant, qui mortuos resuscitare posset. Qui ergo Deum credebant, eum inuocabant ut Deum, qui nondum hoc edocti mysterium erant, salutem postebant ut a Iesu saluatore & Christo. Idque praecuntibus Apostolis, & discipulis, qui Deum credebant.

Secundum argumentum non probat, eum Deum non esse. Benedictum enim Deum, & homines dicimus. A Spiritu Sancto vox illa est. *Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui.* Nec obstat, quod venire dicatur in nomine Domini. Sape ille contestatur, se venisse in nomine Patris sui, & tamen se esse idem cum patre profiteatur. Absit ut sibi diuinitatem detrahere eum dicamus, cum missum se dicat a patre. At ignorabat ista Israelita: Multi ignorabant, at illi, unde orationis initium fluxit, sciebant. Eos autem sequebantur, & si non expresse, ut a Deo, certe ut a Saluatore Messia salutem orabant. Non tamen tam magna erat ignorantia diuinitatis Messiae, quam nonnulli ex recentioribus imaginantur. David certe Dominum suum appellat, & Psal. 13. Chaldaea paraphr.

Benedictus
Deus &
homines.

Diuinitas
Messiae non
omnino i-
gnota erat.

qua erat nota Iudeis vertit. Thronus tuus Deus in saecula saeculorum, regnum forte, scepterum regni tui. Et tu Rex Messias, quoniam dilexisti iustitiam, & odisti malitiam, propterea vnxit te Deus oleo laetitiae praecursoribus tuis. Thronum illi aeternum tribuit, & diuinitatem, ut in eius Psalmi expositione ostendi. Quin & in exposit. minore super Genes. Et in Midras Thehillim, super Psal. 90. in glossa R. Nachmia. & in Zanhedim super Isa. 23. Deinde Rabbi, qui isto nomine per antonomasiam insignitur, quemque illi sanctum habent ait: *Id est, iste scilicet Messias, est duo, Deus scilicet & homo, vel dua natura in Messia vnita, diuina & humana. Tres sunt generationes harum naturarum substantiae, verbum Dei, anima rationalis, corpus humanum.* Idque probat ex Psal. 71. quod Israelita eum formidaturi essent ante solem. In eo enim quod ait: cum sole, & ante Lunam coniunctionem humanitatis & diuinitatis in Messia indicat. ante Lunam R. Salomo interpretatur ante regnum David. Sic & Rabbenu Haecados, Magister noster Sanctus, ut eum appellant Hebraei, in libro *gale razia. Reuelante arcana:* mira cabala diuinitatem Christi colligit, sed tamen aptum est testimonium, quo intelligamus veteres Iudeorum de sui Messiae diuinitate fuisse institutos. [Quemadmodum, inquit, litera *he*, componitur ex *daleth*, & *vau*. Ita Rex Messias componitur ex diuinitate & humanitate. Et sicut haec duo *he* sunt duo daleth, & ab his procedunt duo *vau*, tanquam duo filii, qui ab ipsis oriuntur. Ita in substantia Regis Messiae inueniuntur duae filiationes, quarum vna est diuinitatis, qua Dei filius est: altera erit humanitatis, qua erit filius Prophetiae, de qua dixit Elias octauo cap. Er accesse ad prophetissam, & concepit & peperit filium. Et sicut harum literarum *daleth*, & *vau*, quae coniungunt *he*, vnaqueque distincta est ab altera, quamquam ambae sint vna litera. Ita in Messia, substantia diuinitatis distincta erit a substantia humanitatis, & econtra. Quae duo simul iuncta sunt Messias. Hanc illi non dico quam firmiter probent, sed quam disertim asserant, nobis cogitandum esse.

Messias
Dei fili-
us.

Et in Psal. 18. in Midras Thehill. Messias dicitur nomen Dei, nempe *יהוה*, Et R. Moses Hadarfan in Gen. 41. Non est autem nomen Dei hoc dictum, nisi Rex Messias.

fiat, nomen Dei est *יהוה* seu tetragrammaton, quod sibi Deo conuenit. Sic Ierem. 23. Thalmudista Messiam autem vocari nomine tetragrammato. *Deus tuus noster.* Sic & Thargum Ionathae. & R. Jonathan blus V. 2. et in Isa. 28. Et erit Deus exercituum in coronam. & Veritas, in quo tempore erit Messias Deus exercituum. Vbi etiam *יהוה* nomen tetragrammaton.

Hinc etiam nomen *יהוה* Schadai omnipotentis Messiae tribuebant.

§. 5. Tantum vero abest, ut haec acclamatio diuinitate Christum priuare dicenda sit, ut potius hinc illam praeclari afferunt. Teitullian. Ladiuersus Praeceptum cap. 17. ex his Christi probat diuinitatem. Quam per se huiusmodi gestis sunt, facilius existimauerunt, patrem in filio non esse egisse, quam filium in patre, dicente ipso Domino. Ego veni patris mei nomine. Item ad ipsum patrem: Nomen tuum manifestauit hominibus. Condicente etiam Scriptura: *Benedictus qui venit in nomine Domini, utique filius in patris nomine.* Et nomen Patris. Deus omnipotens, Altissimus, Dominus virtutum, Rex Israelis, qui est, quatenus ita Scriptura docet. Haec dicimus & in filium compertisse, & in hunc filium venisse, & in hunc semper egisse, & sic ea in se hominibus manifestasse. Omnia inquit, Patris mea sunt. Cu. non & nomina: Qui ergo legis Deum omnipotentem, & altissimum, & Dominum, & regem Israelis? & qui est? Videne per haec filium iam demonstretur. Suo iure Deus omnipotens, quia semel Deum omnipotentis, quiaque omnium accepit potestatem. Alisimus, quia Dextra Dei exaltatus, sicut Petrus in actu canitur. Dominus virtutum, quia omnia subiecta sunt illi. Rex Israelis, quia illi proprie excidit fors gentis eius. Itaque filius a patre non separatur, sed eiusdem est potentiae, eiusdemque diuinitatis. Et Deus omnium quemadmodum & Pater.

Denique citatur Isa. 44. 5. a La. 22. 1. & ubi nos habemus: Rex Israel, apud 72. est, Deus. Rex Israel, de Messia autem omnes intelligebant, & addiderunt Redemptor, &c.

§. 6. Quod vero tertio loco obicitur eodem sensu Davidem & hunc populum verba Psalmi promissae, id maxime pro veterum sententia facit. Sic enim statuo: Propheta David in Spiritu Sancto Christum Deum agnouit, & adorauit, ab eoque salutem petiit, quem sciebat fore Saluatorem, at eodem sensu & Spiritu Apostoli & populus, adeoque pauci in templo clamauerunt. Nam eos in Spiritu sic clamasse vaticinium Davidis indicat, *Ex ore infantium, & lactantium perficitur laudem:* Quin & doctores eo fundamento innuunt. Itaque hoc ostendendum est a Davide non modo Deum patrem, sed etiam Messiam inuocatum. Hoc enim si ostensum fuerit, facile concedent. Apostolos, populumque non auocasse orationem a Christo. Verbi Psalmi sunt a v. 21. ad finem vsque. Confitebor tibi, quoniam exaudisti me: & factus es mihi in salutem. Lapidem quem reprobauerunt adificantes: hic factus est in caput. angulus Domini factus est in iud: & est mirabile in oculis nostris. Haec dies quam fecit Dominus: exultemus, & laetemur in ea. O Domine saluum me fac, o Domine bene prosperare: Benedicimus qui venit in nomine Domini.

David hic appellat lapidem ipsum Christum, ut constat ex ipsamet Christi Domini interpretatione, qui sibi applicat, ut facit & Petrus. Sic & Christus est, quem sibi factum dicit in salutem. ad dic. Deus Dominus & illuxit nobis. Et Deus mens es tu. Christum igitur inuocato & Dominum, & Deum appellat, verbis autem cedentibus, & sequentibus v. 25. & illo versu de Messia agitur. Sic interpretatur S. Augustinus, Dominus ille qui venit in nomine Domini, quem reprobauerunt adificantes, & factus est in caput anguli. Mediator ille Dei & hominum, homo Christus Iesus Deus est, equalis est patri & illuxit nobis, ut quod credidimus intelligeremus, & vobis nondum intelligentibus, sed credentibus enunciarimus, ut autem & vos intelligatis.

Davidem

Dauidem pro se orasse, & populo, non pro Messia clarior est, quam vti interpretatione egeat, eodem ergo modo discipuli pro se orarunt, non apud Deum pro Messia intercesserunt. De Dauidem textus sine glossa in dicitur. v. 21. *Salus est mihi in salutem, quoniam exaudisti me*, rogauit ut sibi esset in salutem. v. 24. *Hæc dies, quam fecit Dominus, dies salutis hominibus præstita*. Deinde ab initio iubet *confiteri Domino, quoniam bonus*, & v. 5. *exaudiuim se ait*, & v. 6. *Dominus mihi adiutor*, & v. 12. *sequebatur, vltum se inimicos ait*, Domino adiuuante. *Se à Domino susceptum, à Domino exaltatum, morti non traditum*. At vero Dauidem in periculo constitutum orasse, ut Deus Messiam saluum faceret, id vero mirum videri non immerito debet, cum Deum esse sciret, qui assumpta carne Messias venturus fuerat. Hoc ipsum etiam nostram sententiam confirmat, quod diebus tabernaculorum ista canebantur, & eo pertinet, quod ait: *Constituisti diem sollemnem in caudis, hoc est frondosis tabernaculis*, at illo die pro se quique & familia orabat, *saluum me fac*. Non pro Christo futuro intercedebat. Denique Catholicos miror dicere Dauidem verba pro Christo esse orationem, cum Latina versio habeat: *Saluum me fac*, quo ostenditur pro se orasse Dauidem. Nam reuera *σωσεν* est eum qui in periculo est eructe.

§. 6. Multo difficilius est, quod ex contextu formant argumentum. Dicant enim: *Osanna filio Dauid*, Syriace etiam tertio casu *לברך labberech*. Hic alius sensus esse non potest; quam, *Salua filium Dauid*. At *הושיע* accusatiuum & datiuum habet. Sic Psal. 85. 16. *Salua Iosue*. Deuter. 22. 27. *Prouerb. 20. 27*.

Varia sunt responsiones. Quidam quinto casu legendum censent, *filis Dauid*; sed illis contradicunt omnes omnino codices, qui consensu tertium casum habent. Altera interpretatio *Osanna* significare ipsas frondes, itaque sensum esse. *Osanna*, id est, *frondes Christo filio Dauid*, subaudito, ferimus, ferte, & ei qui est in altissimis: ita Caninius de locis noui testamenti. Iudeos sic acclamasse in festis tabernaculorum satis constat, & in libris orationum illa sæpe ingeminant. Frondes ita appellari etiam satis constat; nam & Syri Dominicum Palmatum, vocant, Dominicum *Osanna*, quamquam fieri potest, ut à voce clamantium non absconditis sic appellent, ita etiam Thalmud libro de festo tabernaculorum. Quamvis autem id dici potest, non tamen dubitandum est, Spiritum Sanctum alius respexisse, & eum à quo salus esset ostendisse. Alii autem imperatium illum, cum additur *ΚΑΙ*, bene precantis, plaudentis, bene ominantis esse. Quæ sententia non ablutit ab illa quam dixi Augustini esse. Perinde enim est, ac si diceretur, *Εὐγε*, o bene filio Dauid.

Alii solâ distinctionem componunt. Sic enim uerum ordinant. Dicentes, *Osanna, filio Dauid*. Hoc est, dicentes filio Dauid: *Osanna, Salua obsecro*. Hæc distinctio tamen nullo nunc in libro est. Veteres tamen eos habuisse vix dubium est. Verum Evangelistæ non solent absolute Christum filium Dauid appellare, sed tantum cum aliorum verba recitant, ita & v. 16. puerorum vox est: *Filio Dauid*, non Evangelistæ. Marcus illud: *Filio Dauid*, omittit, tantum enim habet: *Osanna*, quod indicio id etiam solum dictum esse aliquando, ut fieri solebat in festis tabernaculorum, vbi absolute pronuntiabatur, quod si quispiam conuincat, eum hæc sensum esse, conuincere non poterit.

Proprius tamen sensus est ex consuetudine, & more loquendi Hebræorum accipiendus. Hoc enim dicunt. *Salua nos filio Dauid*. Nempe venit diu promissus Israeli Christus, filius Dei, cuius regnum erit optatum & felicissimum, illi nos regi serua: Hoc à Deo, hoc à Christo petunt. Serua nos o Messia, filio Dauid,

serua nos liberatos à gentium impiarum imperio, ut tandem filio Dauid seruiamus. Ita ut vox illa sic omnium rogantium, & Dei filio, regi nostro, filio Dauid se suaque omnia offerendum. Hoc ramorum spatioso, hoc vestium proiectione significabat. Nec peregrinum hoc videri debet, nec inauditum. Ecclesia Romana sic interpretata est, in Antiphona vltima ad laudes die palmarum; *Cum Angelis & pueris fideles inueniamur, triumphatori mortis clamantes Osanna in excelsis*. Triumphator mortis est Christus, illi clamamus, ut nos sibi seruet. Si pueri illi acclamant, ab eo salutem sibi petunt. Nec aliter loqui solent Hebræi, ita i. Reg. c. 25. 26. *והושע ירב לב*. Et seruauit manum tuam sibi. & v. 33. *והושע ירבי לי* & seruauit manum meam mihi. Nam frequenter vtuntur datiuo, cum aliquo modo ad alios pertinet id de quo agitur, vel ad ipsum agentem. Hic igitur non hoc querunt, ut saluentur simpliciter, sed saluentur Christo filio Dauid, ut ei seruiant, quasi eius mancipia, & possessio. Itaque salus hic à Christo petitur, ut omnes veteres cum Hieronymo interpretantur: & deinde qui ab eis acceperunt. Beda, Thomas, Lyranus, Hugo, Abulensis, Carthusianus, Anselmus, Toletus, Barradius.

§. 7. Cæterum quæ hunc in locum Hieronymus commentatur Epistola 145. ad Damasum, hic addere visum est. Et primo quidem, si singula verba spectes, Hilarii sententiam offendit in verbis non esse. Deinde pergit: Ita & nunc ex Hebræis codicibus veritas exprimens est: unde in hanc vocem vulgus & maxime consona inter se paruulorum turba proruperit, dicente Matthæo: Turbæ autem quæ precedebant & sequebantur, clamabant dicentes: *Osanna filio Dauid: benedictus qui venit in nomine Domini, Osanna in excelsis*. Marcus vero ita posuit: *Clamant dicentes Osanna: benedictus qui venit in nomine Domini: benedictum quod venit in nomine Domini, regnum Patris nostri Dauid, Osanna in excelsis*. Ioannes quoque pari voce consensit: Et clamabant *Osanna: benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Israel*. Solus Lucas verbum *Osanna non posuit*, in reliqua interpretatione parte consentiens. Benedictus, qui venit Rex in nomine Domini, pax in celo, & gloria in excelsis. Igitur ut diximus, ipsa Hebræa verba ponenda sunt, & omnium interpretum opinio dirigenda, quo facilius, quid super hoc sentiendum sit ex retractatione cunctorum, ipse sibi lector, quid sequatur inueniat. In centesimo decimo septimo Psalmo, ubi nos legimus. O Domine Saluum me fac, o Domine bene prosperare: Benedictus qui venit in nomine Domini: In Hebræo legitur: *Anna adonai, Osanna, anna adonai, ha-lianna: Baruch haba basem adonai*. (Verba Psalmi Hebræice supra posita sunt.) Quod Aquila, Symmachus, Theodotion, & quinta Editio, ne quid in Latina mutare videamur, ita exprimit: *ὦ κύριε σῶσόν δὴ ὦ κύριε ἐνδόξωσόν, δὴ δοξάζοντι* & ὁ ἐρχόμενος & ὁ ἐρχόμενος κύριε. Sola sexta editio cum interpretibus septuaginta ita congruit, ut ubi ceteri posuerunt *ὦ δὴ* illi scripserint *ὦ*. Et quia *Osanna*, quod nos corrupte propter ignorantiam dicimus, *Osanna*, salutifica siue saluum fac, exprimitur, omnium interpretatione signatum est. Nunc illud in curâ est, quid sine adiectione saluandi, solus atque sermo significet. Sciendumque quod in hoc loco recitatur *anna*. & primum quidem ac secundum eisdem literis scribitur, *aleph, nun, he, tertium vero, heth, nun, be*. Symmachus igitur, qui in centesimo decimo Psalmo cum omnium interpretatione consenserat, ut nobis manifestiorem tribueret intellectum in centesimo decimo quarto Psalmo, ubi dicitur: O Domine libera animam meam. Vbi autem septuaginta *ὦ* & ille obsecro transulerunt. Aquila & ceteri editionibus *ὦ δὴ* interpretantibus, in Hebræo scribitur *anna*, verum ita ut in principio, *aleph* habeat, non *heth* ex quo animaduertimus, si ex *aleph* scribatur *anna*, significari obsecro; si autem ex *heth*, esse coniunctionem, siue intersectionem, quæ apud Græcos ponitur

Osanna
112
Osanna
Cvi
118

nitur *ἡ δὲ λαὸς*, cuius interpretationem latinus sermo non exprimit. Sed quoniam haec minutia & istius modi disputationis arcanum, propter barbariem linguae pariter ac literarum, legentis molestiam tribuunt; ad explanandi compendium venio; ut dicam de centesimo decimo septimo Psalmo, qui manifeste de Christo prophetat. & in Synagogis Iudeorum creberrime legebatur, unde & populus notior erat, hos versus esse assumptos; quod ille, qui re promittitur de genere David, venerit saluaturus Israel, dicens David: Lapidem quem reprobauerunt aedificantes, hic factus est in caput anguli, a Domino factus est hic, & est mirabilis in oculis nostris. Hæc est dies quam fecit Dominus: exultemus & lætemur in ea. O Domine Saluum me fac: O Domine bene prosperare: benedictus qui venit in nomine Domini. Benediximus vobis de domo Domini: Deus Dominus & illuxit nobis. Unde & Euangelistarum Scriptura commemorat, Phariseos & scribas super hoc indignatione commotos, quod viderent populum, Psalmi Prophetiam super Christo intelligere completam, & clamantes pueros. Osanna filio David, dixisse ei: audis quid isti loquuntur? Et Iesum respondisse: Nunquid legistis quia ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem: centesimum decimum septimum Psalmum, octauum Psalmi assertionem firman-tem. Et de eo quidem quod facile exprimi poterat; benedictus qui venit in nomine Domine, omnium Euangelistarum Scriptura consentit. De verbo autem Osanna, quia in Grecum non poterant transferre sermonem sicut in Alleluia, & in Amen, & in plerisque factum videmus, ipsum Hebraum posuerunt dicentes Osanna; Lucas igitur qui inter omnes Euangelistas Græci sermonis eruditissimus fuit, quippe ut medicus, & qui Euangelium Græci scripserit, quia se vidit proprietatem sermonis transferre non posse, melius arbitratus est tacere, quam id ponere, quod legenti faceret questionem. Ad summam sicuti nos in lingua Latina habemus interiectiones quasdam, ut insultando dicamus, vab, & in admirando, Pape, & in dolendo, heu, & quando silentium volumus imperare, strictis dentibus spiritum coarctamus, & cogitamus in sonando scilicet sibilum. Itaque & Hebraei inter reliquas proprietates linguae suae habent interiectionem, ut quando volunt Dominum deprecari, ponant verbum petentis affectu, & dicant: Anna Domine, quod septuaginta dixerunt: O Domine *יְיָ הוֹשִׁיעָה* Hosiach, ergo saluifica interpretatur. anna interiectionis deprecantis est. Si ex duobus his velis compositum verbum facere, dices *אֲנָהּ הוֹשִׁיעָה* Hosianna, siue ut nos loquimur, Osanna *אֲנָהּ הוֹשִׁיעָה* media vocali littera elisa, sicuti facere soleamus in versibus Virgilij, quando pro Menin incepto desistere vitam scandimus, Menin incepto. Aleph namque littera prima verbi sequentis, extremam verbi prioris Iod inueniens, excludit. Quapropter ut ad questionis originem reuertamur: Vbi nos legimus in Latino: O Domine saluum me fac, o Domine bene complacere: benedictus qui venit in nomine Domini: iuxta Hebraicum sensum legere possumus, obsecro Domine Saluum fac, obsecro Domine prosperare: Benedictus qui venit in nomine Domini. Saluum autem fac dicitur, ut subaudiamus populum tuum Israel, siue generaliter mundum. Denique Mattheus, qui Euangelium Hebraeo sermone conscripsit ita posuit, *אֲנָהּ הוֹשִׁיעָה* Osanna berama, id est, Osanna in excelsis: quod Salvatore nascente, salus in cælum vsque, id est, etiam ad excelsa peruenerit, pax facta non solum in terra, sed & in cælo: ut iam dici aliquando cessaret, inebriatus est gladius meus in cælo: Hac interim iuxta mediocritatem sensus mei, breuiter, strictimque dictaui: ceterum sciat beatitudo tua, in istius modi disputationibus molestiam in legendo non debere subrepere: quia facile & nos potuimus aliquid ementiri, quod ex vna voce soluere questionem, sicut & ceteros fecisse monstrauimus: Sed magis condecet, ob veritatem laborare paulisper, & peregrino aures accommodare sermoni, quam de aliena lingua fictam falsamue referre sententiam.

In Hieronymo hic magnopere notanda diuersa lectio in Hebraeis; nam ita ut ille legit, & literas e-

numerat, non leguntur. ut ne putemus Hebraicum textum inuariatum permanisse, ut etiam notauit Victorinus in Hieronymum.

Deinde, in 70. nunc eam esse lectionem, quam ille tribuit Aquila, Symmacho, Theodotioni, & Quince editioni.

Tertio, *Saluum*, subaudit, populum Israel, seu generaliter mundum.

VERSVS 10.

Et cum intrasset Ierosolymam commota est vniuersa ciuitas, dicens: Quis est hic?

QUESTIO I.

Quomodo testimonium Domino datum à turba?

§. 1. **A** monte Oliueti insigni pompa progressus Dominus est, iam pluribus concurrentibus, vestes frondeque spargentibus, & voce personantibus, *ἡ δὲ λαὸς*, commota est tota ciuitas, quasi magno concita tumultu, odio & inuidia principum accensa: Querunt itaque impii, & principum suorum adulescentes: Quis est hic? Respondet turba Ioan. 12. Hic est Iesus Propheta à Nazareth. Magni autem causis se honorem illi habere protestatur. Deinde ad Prophetias inquirendas excitat, dum prophetas illius prædicat. Hic querere solent, cur ad tantum tumultum præsidium militare se non commouent? Quomodo cum regem Israel, & filium David vocari audirent: non quasi in reum Maiestatis insurrexerint?

Respondeo, Dei præsentis numine cohibeam esse, & principum, & sacerdotum potentiam, ne immenso exercitu quicquam turbarent. Quemadmodum videmus, nec contra Ioannem quicquam eos mouisse, quamuis tota Ierosolyma, & Iudea ad eum egrederetur. Deinde compositum videbant, & ineme pietatis agmen. Nouerat etiam Pilatus Christum nihil contra pietatem molitum vnquam, sed principum odio premi. Quod vero Rex Israel dicebat, id iude moribus, Philosophia quadam, & religionis interpretabantur. Nihil occultæ coitionis, nihil armorum, aut vitium apparebat. Omnem Christi doctrinam tantum pacis, & pietatis esse iam certo audierant, principes gentis, & potentes, à quibus omni motus aliquis possit, infestus illi esse sciebant. Assueti autem erant Iudeorum festis, concursibus, tabernaculis, tubis, ut nihil illis moderetur, cum omnes inermes essent. Adde in Ægypto multo plura eiusmodi agitata solita, ex quibus tamen seditionem non timerent. Voces autem illas Osanna, benedictus, qui venit in nomine Domini, regnum David, & similia, non intelligebant, si qui adessent Romani, aut tanquam superciliosas irridebant.

VERSVS 12.

Et cum intrauit Iesus in templum Dei, & eiciebat vendentes, & mensas numulariorum, & cathedras vendentium columbas euerit.

Quomodo eiecit vendentes & ementes e templo?

Ino iudicio vocat speluncam latronum, quia cum omnia facinora commisissent, templo se tutos fore credabant. Eadem propterea ratione nunc quoque omnibus sceleribus obruti, templi prætexit parentes, viduas, alioque prædabantur. Ante omnia in templo cum filio Dei machinabantur, pleni malitia & rapinis. Sed tamen postea & in templo ho iudicia parata

Adami Concen in Euang. Tom. I.

Nec vendentes tantummodo & eementes Sacra,
grate admittere scelus dicimus, verum etiam in tem-
plo, ambulantes, fabulantes, profana tractantes, qua-
cum haec non modo multis locis populus, sed *Profanatio*
clerus etiam fecerit, bellis, exiliis, vastatione con- *temporis.*
tummellam Deus vicifcitur, & quia manus eius adhuc ex-
tensa, non est, quod contemptu Numinis impunita-
tem sibi quisquam polliceatur.

Audis quid isti dicunt? Iesus autem dixit eis: Vtique, nunquam legistis: Quia ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem?

Quid indignantibus respondet?

§. 1. **A**lienā laude virtut inuidia, & odium summa
rabie accenditur, quod sibi perire videretur,
quicquid Christo acquiritur. At Christus à Deo constitu-
tum

tum esse docet, adeoque prædictum, & ita esse miracula monstrabant.

In Psalmo 8. 3. in Hebræo est *וַיִּשְׁתַּחֲוֶהוּ* iisaththa ghos, fundasti fortitudinem. vbi 70. *וַיִּשְׁתַּחֲוֶהוּ* aliorum, *aprafi*, vel *concinnafi* laudem. Syrus habet *תִּצְנַחֲתִי* Thacnath à *צִנָּה* quod est *preparare, stabilire*. De illis verbis suo loco disserui, nunc id solum moneo, improbos esse qui hic veterem interpretem, & 70. car-

Pueri Spiritu Sancto instincti sunt locuti. punt, cum Christus eam interpretationem sequatur. Porro adulti laudationem inchoarunt, secuti sunt pueri, & infantes, non tam naturali imitandi consuetudine, sed inspiratione diuina, omnino enim à Deo decretum erat, & à Propheta prædictum. Adeo ut si sacerdotes lapidibus duriores impedire plausum conarentur, lapides ipsi locuti fuerint, Et sic nim factum non est, fieri tamen potuit. Non autem de re puerili, & fortuita, sed singulari Spiritus Sancti opere locutus est Dauid. Per *ἁγίων* vocantur, infantes, non quod fieri non possent, sed quod pueri essent, quibus fandi ius non esset, quod suarum verum arbitri per ætatem nondum esse possent. Per hos ergo loquitur Spiritus Sanctus, quorum animos malignitas & lior nondum infecit.

Monent Christum. §. 2. Rigide agunt, & pro imperio, vanitatis enim illum accusabant, qui ambitione fucentes insonanti necem meditabantur. *ἀνέβη τὸ ὄνειδος λέγειν*; audis quid isti dicant? alia exemplaria, *ὄν ἀνέβη*; non audis? Quod si infantes nondum per ætatem articulate loquentes esse dicamus, cum Chrysostomo, & Euthymio, maior Phariseorum contumacia merito iudicabitur, qui ne illo quidem miraculo dignitatem Messiae agnouerint. Sed malo lactentes eos dicere, qui iam formare voces didicerant. Poterat vero illis merito obici, *ἀνέβη*, quid isti dicant? Quomodo ad diuinæ potentie vos instruant agnitionem pueri doctores Israelis? Quin etiam gentium vocationem, in hymnodia infantum Chrysostomus figuratam ostendit. *Quam rectissime Ex ore dictum est: non enim ex mente illorum illa verba procedebant, sed virtute ipsius, tenera illorum lingua ad formanda hec verba ducebatur. Quare balutientes tunc gentes, quæ post ex fide maxime sonuerunt, figurate significauit. Apostolos quoque nimis confortauit. Nam ne ambigerent, quomodo rudes homines tantam rem potuerunt prædicare, hoc infantum exemplo. Vniuersa huiusmodi mentis angustia sedari potuit, cum dubitare nequissent, quin & ipsis facultatem dicendi daturus sit, qui paruulos fecerat eloquentes. Adhuc natura quoque dominum atque creatorem, miraculum demonstrabat. Infantes igitur quamuis maturam ætatem non haberent, fausta tamen & rebus supernis conuenientia decantabant: viri autem quasi furiosi loquebantur.*

VERSUS 17.

Et relictis illis abiit foras extra ciuitatem in Bethaniam: ibique mansit.

QUESTIO I.

Cur in Bethaniam rediit?

In Bethaniam rediit. §. 1. NE maiore conatu præsentem oppugnant, respirandi tempus dedit, & spacium furori. Ea etiam causa fuit, quod eius præsentia, & consuetudine prorsus essent indigni, qui tam impudenter tot miracula, & veritatem oppugnant, propterea gloriæ & quæstus gratia. Gratus ait in Bethania voluisse *ἵνα ὁ δὲ καὶ περνοίῃ*: quod etiam prudenter factum, ne ad hospitium tot millibus concurrentibus, habitatem petentibus, & inter se disceptantibus, tumultus aliquis oriretur, atque etiam hospitem in aliquod peri-

culum induceret. Seditionis autem contrahenda omnem suspicionem amouit, quod dimissa turba in locum solitatum se recepisset, nullos occultos, aut nocturnos conuentus celebrasset, sed mane ex Bethania publice in templum progressus salutaria doceret. Inimicis omnia audientibus.

VERSUS 18. 19. & 20.

Mane autem reuertens in ciuitatem esurit. Et videns fici arborem vnam secus viam, venit ad eam: & nihil inuenit in ea nisi folia tantum, & ait illi: Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum. Et arefacta est continuo ficulnea. Et videntes discipuli, mirati sunt dicentes: Quomodo continuo aruit.

QUESTIO I.

Cur ficum arefecit?

§. 1. NON simulata, sed vera fames fuit, ut qui in oratione pernoctasset, aut in cenatu, aut tenuiter refectus. Chrysostomus miraculo fici mem accersitam existimat, ut nouo miraculo locus esset. Undecunque & quocunque modo eluriet, satis inter plerisque conuenit veram fuisse, atque eius, qua salutem omnium anxie desiderabat, typum.

§. 2. Fructum non inuenit, non erat enim tempus fructuum, ut Marci 11. 13. habetur. Quod ignota ne puer quidem potuit, sed miraculi occasione quaesivit, ut discipulis iam moriturus ostenderet, se iterum Dominum, & posse se tam facile omnium inimicorum vires vno nutu conterere, si mori iuberet, quam ficum arefacere. Hominem enim subito extinguendi vlitatum, arbores non nisi sensim arefcunt. Habet tamen & hoc factum mysterii significationem. Non enim ira, sed iudicio lignum arefecit. Apostolis reo ostendit, vltionem modum, & vires sibi non desisse, sed in homines illis uti nolle. Perituros tamen iudeos, qui foliis carimoniarum inaniam nullos vere pietatis conditos fructus haberent, folia enim fontidorum tegendorumque fructuum causa data sunt. Chrysostomus in hunc modum exponit. Cum igitur gratia maledicta est: certe viri discipuli considerent. Nam quoniam semper beneficia conferens, nullum unquam puniuit, conueniebat autem ut puniendi virtutem aliquo exemplo demonstraret, ut tam discipuli quam iudei sibi persuaderent, per posse solummodo ipsum crucifigentes exiccare, sed spontanea sustinere puniendi virtutem non in hominem, sed in arborem opportune nunc demonstrauit. Cum autem loca vel planta, vel animantes rationis expertes, tale quid patiuntur, noli curiosius, quare ita factum sit inuestigare. Non ergo quare, virum merito exiccata sit ficus, sed tempus non erat fructuum, delirationis id mihi nempe videtur extrema, sed ipsum solummodo considerans admirare, & creatori gloriam reddere. Sic & in submersis porcis rationem instituta diligenter inquirentes multificerunt, quibus mens adhibenda non est. Sicut enim per citationem sic & planta animam caret.

§. 2. Caluinus nescisse putat, quæ arbor esset, sed in eo sita est difficultas, ait, quomodo deceptus fuerit, fructum in arbore quaerens, præsertim cum nondum esset, maturum fructibus tempus. Sed nihil absurdum est, si dicamus secundum hominem speciem arboris fuisse illi incognitam: fieri tamen potest, ut consilio accesserit, euentum non ignorans. Respon-

Respondeo non ignorasse quæ esset arbor, cum in via esset, & crebrius visa, cum Martius esset, quo nec alie arbores fructus habebant.

Abstrudum autem est, a borem ad viam positam, quam sepe transit, Christo ignoratam, quia intima cogitatio non notat, & absentia peruidebat. Ficum esse ignorare non poterat, multo minus anni tempus ignorabat, quo nullos esse arbores fructus maturos sciebat. Nequicquam igitur hoc factum ad veteres Agnoëtarum hæreses reuocandas detorquet Caluinus, quem etiam Zvinglius in eodem errore antecessit, secutus est Beza, Danæus, Iunius. Quamvis Danæus infusam, & beatam Christo scientiam concedit. Stolidè tamen imaginatur, nisi Christus ignorantia obnoxius sit, fore illius scientiam diuinam parem. Non enim vtriusque obiectum distinguit. Christus enim per humanam scientiam præsentia nouit, & futura, quæ Deus cognoscit scientia visionis, non possibilia, non Deum ipsum comprehendit. Absit sane, vt animæ Christi omniscientiam essentialiter inesse dicamus, aut id posse, quod potest in creatura.

Caluinus porro Augustinus refutat. Serm. 4. de verbis Domini. Tales nos in scholâ Christi esse debemus. Qui enim dicit Christum propterea tantum scisse miracula, vt non essent nisi miracula, potest illum etiam dicere nescire, quænam quod non esset tempus potiorum, quando ficus quæsiuit in arbore. Non enim erat illius poni tempus, sicut Euangelista testatur. Et tamen gurienti poma quæsiuit in arbore. Christus nesciebat, quid fructum sciebat? Quod nouerat arboris cultor, non nouerat arboris creator. cum ergo esuriens poma quæsiuit in arbore, significauit aliquid aliud se esurire, & aliquid aliud querere: & arborem illam sine fructu solis plenam reperit, & maledixit, & aruit. Quid arbor fecerat fructum non asserendo. Quæ culpa arboris infecunditas? Sed sunt, qui fructum voluntate dare non possunt. Illorum est culpa sterilitas, quorum fecunditas est voluntas.

Omnis creata scientia accidens est. Millies clamat Aristoteles in *Metaphysicis* esse non *scire*, sed *συμπεθεῖν*, non substantiam, sed accidens. Solius Dei scientia est & ipsa Deus, essentia Dei. Longe etiam absumus ab errore Vbiuicistiarum, qui diuinam scientiam, & omnipotentiam realiter humanitati communicatam esse somniant.

Porro quod Danæus sententiam de omniscientia Christi nefandam hæresin Apollinistiarum, & Monothelitarum vocat, suam ipse cum maleuolentia infectam prodit. Hæretici illi in Christo negabant esse *τὸν τὸν ἀνθρώπου*, humanam mentem, eius in locum *τὸν λόγον*, verbum substituiebant, itaque verum hominem Christum esse negabant, non enim caro sola hominem facit. Ita Apollinistæ, at Monothelitæ humanam in Christo voluntatem inficiabantur. Nos Christum verum Deum, verum hominem corpore & anima, quæ mentem & voluntatem habeat prædictum confitemur. Diuinitate prorsus omnia scientiæ, etiam possibilia, humanâ scientiâ, omnia præsentia, præterita, futura cognoscere dicimus, cum sit Dominus, Iudex, gubernator omnium. Quod vero addit. Quid (p. 275.) sentiunt & scribunt, aut essentialiter illam omniscientiam animæ Christi, qua homo est, competere volunt, & sic animam Christi Deum, sed nouum & recentem constitunt, ac proinde sunt idololatæ. Pl. 81. v. 10. Rom. 1. v. 20. Galat. 4. v. 8. aut accidentaliter, nempe participatiue, communicatiue, & per effusionem, sicut Bellarminus loquitur, & sic equant Vbiuicistii. Respondet noster Grefserus. Animam Christi creatam non increata scientia donatam. Alia prorsus est Vbiuicistarum ratio, qui diuinam omniscientiam cætera quæ attributa realiter humanitati esse communicata communiscunt.

Adami Conzen in Euang. Tom. 1.

§. 3. Zvinglius Ierosolymorum excidium sicut arboris parabola prædictum existimat, vnde concludit fabulas esse, quæ de restitutione corporalis Ierosolymæ nugantur.

Respondeo. Ficum arefactam non modo Ierosolymorum, sed generatim Iudæorum esse typum, seu gentis Israeliticæ: In hunc tamen modum applicandam parabolam: ne dicamus omni prorsus fructu Iudæos caruisse, atque omnem plane vigorem spiritalem extinctum esse, vt nulla re Deo placeret. Quasi nullus in æternum ex Israel, vel ciuibus Ierosolymitanis sit conuerendus. Multi enim ab Apostolis conuersi sunt, multi etiam indies conuerterentur, & circa mundi finem plenitudo Iudæorum Ecclesiam ingredientur, vt Apostolus in Epistola Romana prophetat. Deinde in ea urbe mansit nobilis Christianorum Ecclesia, & post vastationem in hodiernum vsque diem Christiani eo in loco resident. Similitudo in eo igitur consistit, quod quemadmodum ficus exaruit, quæ sola folia sine fructu habuit, ita Synagoga quoque solis caeremoniis, & externis ritibus, sine Spiritus Sancti fructibus se effecerentem, esse desitutam, non restituta republica, aut legibus eius, vsque in æternum. Non igitur de lapidibus & lignis sermo est, sed de republica sacra, & profana, quæ non est in parietibus.

Hæc ita desit, vt restituenda nunquam sit, ciuitas ad tempus restitueretur, sed maiore Iudæorum damno. Cum enim iam fructus deesset, frondes autem, & folia ad fructuum duntaxat tutelam, & ornatum datæ sint, vt poma foueant, à frigore, & calore defendant, noluit frustra illa Deus adesse, nec ornari arbores sine causa: illa ergo decuti subtrahendo succo voluit, vt appareret *τὸν δένδρον ψιλῶς* nuditas, toto orbe. Postquam enim redemptorem gentis impia abdicaui, omni iustitiæ fructu destituti regnum, sacerdotium, libertatem, Rempublicam, terram promissam amiserunt, caeremonias omnes, exulto templo Deus detraxit: iam enim toto orbe gens misera, & impia vagatur, & per omnia dura vitam exigit. Hæc autem Ierosolym non restituentur, quamuis urbs ipsa idololatriæ, & readificationis Antichristianismi metropolis iterum excitanda sit.

VERSVS 23.

Et cum venisset in templum, accesserunt ad eum docentes principes sacerdotum & seniores populi, dicentes: in qua potestate hæc facis? & quis tibi dedit hanc potestatem?

QVÆSTIO I.

Qualem fidem exigit?

§. 1. **F**idem magnam, & solidam, *καὶ μὴ ἀγνοεῖν*, non discernatis, non hesitaueritis, nempe inter magnum opus, & paruum; ne putetis leuem Fides maioribus sanari fide vestra posse, incurabilem non posse. Quod de monte dicit, legendum est tollere & iactare, per r caninam literam, non tolle te, & iacta te, per duas dictiones, & T literam, quæ crucis est symbolum, est enim *ἀγνῶν*, & ita Mar. 11. 23. Luc. 17. 6.

§. 2. Caluinus hoc loco fidem precationi iunctam Oratio si requirit. Si enim tantum diceret fore, quicquid optabimus, quibusdam nimis imperiosam, & securam fidem visum iri pronunciat; deinde subdit. Quare eos vere deum credere ostendit Christus, qui bonitate eius & promissionibus freti, suppliciter ad ipsum confugiunt. Hic vere locus ad vim naturamque fidei exprimendam

400
 menda in insignis est. nempe quod sit certitudo in
 Dei bonitatem recumbens, quæ dubitationem non
 admittit. Neque enim alios credere agnoscit Chri-
 stus, nisi qui indubie statuunt, Deum sibi esse propi-
 tium, nec hesitant quin daturus sit, quod petunt. Un-
 de perspicimus quam diabolico figmento fascinati
 fuerit Papias, qui fidem dubitationi permiscuit.]

Fides qua
 sit necessa-
 ria.

Respondet, quam secure de certitudine affirmat,
 tam eandem facit argumentando infirmam: cum ne-
 gat quidlibet à Deo hominum votis concedi. Man-
 bit igitur in animo semper ille scrupulus, an hoc vo-
 tum sit eius generis, ut ei Deus concessurus sit: De to-
 ta igitur re ita statuendum est. Eos qui vera in Deum
 fide credunt, ad Deum suppliciter confugere, eiusque
 exorare clementiam, fidem autem oportere esse sine
 hesitatione, ne de potentia & bonitate numinis du-
 biteur.

Haecenus etiam fidem certam esse, ut rem, de qua
 celestem patrem interpellamus futuram non dubi-
 temus, modo conditiones omnes, quas Deus requi-
 rit, & quibus positis promittit, adsint. Hinc sequitur
 certum, non omnium vota exaudiri, & fatetur Calvinus;
 Christum non laxare habenas hominum votis, ut quilibet
 appetant pro arbitrio, non enim exaudita vota quæ montium
 in mare translationem poscerent. Ex quo apparet Cal-
 vinum restringere illud: Quicquid credentes petitis;
 Nempe tum nos consecuturos, si non sit aliud, quam
 id quod à Christo promissum est, & pro orationis ob-
 iecto propositum. Quandoquunque vero incertum
 est, an hoc singulari huic vel illi persone sit promif-
 sum, an verò inter ea, ad quæ votorum habentia à Deo
 laxata non sunt, etiam incertum est, an Deus sit con-
 cessurus.

Montes
 translati.

§. 3. Quod vero montium translationem negat
 esse concessam, refutat id nonnulla historie: vnam
 omni antiquitati notissimam Euseb. l. 7. cap. 5. histo-
 ric adducit, de Gregorio Thaumaturgo, quod etiam
 Gregorius Dialog. 1. cap. 7. recenset. Nyssenus in vi-
 ta Thaumaturgi, de stagno siccatō haud ignobilis
 miraculum recenset. Duo quidam fratres atate iuvenes,
 qui paternam inter se hereditatem nuper diuiserant, flagnum
 vnum vindicabant totum vterque habere contendens, & neu-
 ter alterum in societatem possessionis admittens. Permittitur
 igitur magistro litem dirimendi liberapetitas, qui cum ad lo-
 cum venisset suis ipsius legibus usus est ad arbitrium, reconcili-
 ationem suadens, & ut amice inter se concordarent, pacisque
 lucrum plura, quam id, quod ex prouentibus capere possent a-
 stimarent, adolescentes adhortans, nam pacis quidem commo-
 da in perpetuum & viventibus & mortuis permanere; redi-
 tum autem usum ad tempus quidem durare, æternam vero
 ob iniuriam habere condemnationem; & quacunque par-
 erat eum dicere, ad reprimendam insolentiam, & immodera-
 tam cupiditatem iuuentutis. Cum autem sine fructu esset
 eius adhortatio, & iuuentus exarsuaret, ac maiori ira incen-
 deretur, spelucris intumescens, & vtriusque ex subditis pa-
 raretur exercitus, & magna manus, cadis auida, furore at-
 que irā ducibus utens instrueretur; tempusque consiliis pra-
 stitutum esset: pridie eius diei, quo praelium vtriusque com-
 mittendum fuerat, cum homo Dei ad ripas stagni permanis-
 set, noctemque totam in vigilijs peregisset, miraculum quod-
 dam Moysaicum in aqua edidit, non quidem percussione virge,
 prosendum in duas partes discindens, sed oratione omnem
 eum lacum repente in incultam ac vastam terram redigens,
 continentem diluulo effectum ostendit aridum, & humoris
 expertem; adeo ut ne inconcuius quidem locus, vllas aqua reli-
 quias haberet, qui ante orationem instar pelagi exundabat:
 Atque ille quidem diuina virtute hoc interposito decreto, rur-
 sus domum redibat: adolescentibus autem rebus ipsis lata
 sententia contentiorem diremit. Cum enim id non amplius
 esset, cuius causa bellum inter se parabant, pax iram est con-
 secuta, & rursus natura se in fratribus ostendit. Ac nunc

quoque videre licet, diuina illius sententia euidens fuisse.
 Nam vndique circum illum locum, qui olim lacus fuit, vbi
 quaedam inundationis aqua adhuc etiam nunc extat,
 quidquid autem tunc erat submersum, & in fundo aqua, ru-
 tum id transmutatum est in nemora, loca habitata, prata
 & arua.

§. 4. Denique fiduciam certam nisi ex Deo, vllam
 concipi posse negat. Nihil promitti discipulis, nisi se
 intra metas diuini beneplaciti contineant. Quam
 rationem si sequimur, nihil in oratione à nobis peti po-
 test, nisi de eius impetratione in Scriptura certi si-
 mus. Nempe hoc esse Dei beneplacitum, ut petenti-
 bus donetur. In hac tamen fiducia, non potest aliquid
 quam vel inanis iactantia, vel summa desperatio late-
 re. Iactantia quidem est, si oret, ut mones Deus tran-
 ferat peccatorem corrigat, pro speros belli detexat,
 pericula discutiat, fame, morbo, & liberet; nam nihil
 scriptum est, de diuino beneplacito, vel ita Deus ita
 nunc concedere, ac negare. Si vero quisquam ore,
 more Calviniano certi esse oportet. Deinde necesse
 est se qui in his omnibus desperationem consequendi
 eius, quod petitur. Si enim oranti meta diuini bene-
 placiti illa signata sunt, ut statim id petat, quod Deus
 promittit, non licet, quicquam orare eorum, quam
 promittit. Non orare pro illis, quæ iam in oratione
 enim illa speciatim Deus non promittit, nec certum
 sit euentura, orare vtor, ne vltra metas diuini be-
 neplaciti euaget. Grati se bello iam trionnum misceat
 Calviniani, in magistratum insurgunt, & omnia com-
 mouent, pro victoria nemo eorum supplicare potuit
 supplicare potuit; nemini & certum fuit diuini be-
 neplacitum, quo victoria Calvinianis concederetur.
 Non enim esse certum potuit de victoria quæ-
 ri.

§. 5. Neque conuitio diabolici figmenti in orem
 mur, nec fascinamur, ut fidei hesitationem infusa-
 mus. Quæ enim fide credenda sunt, animo infuso
 tenemus: pro quolibet articulo fidei ad mortem pa-
 rati, nec id sine causa dici, multa nostrorum doctri-
 naryria contestantur. Quicquid enim Deus creden-
 dum reuelauit, id totum sine dubitatione credimus.
 Inter quæ & illud plenum consolatione et edifica-
 tionis. Omnia nos impetraturos quæ à Deo supplices peti-
 mus, modo legitime adsint precandi conditiones.
 Calvinistas vero stulta presumptionis coniungimus,
 qui de paterno Dei in se amore securi coram eo ultre
 se se audent, ac dicere.

Benevolentia tua iustificasti sumus, in omni secula
 rum genere iusti permanebimus. Hoc Calvinus, hoc
 Beza iactat, cum tamen de singulis nihil scriptum e-
 nunciet. Quod circa ab eâ iam presumptione pars do-
 ctior reformatorum, hoc est, Remonstrantium ab-
 scellit. Bene de amore Dei sperare iubemus omnes,
 timere tamen vnumquemque: Deus ipse iuberet,
 suo se crimine diuinitatis amore reddat indignum.
 Nescit homo, amore an odio dignus sit. Omnia e-
 nim in futurum seruantur incerta. Spero igitur in arti-
 mis fidelium, excitamus, perniciosam secularium
 presumptionem quæ iactantiam, quæ olim prædeli-
 nationum fuit heresis, execramur, idque in illo fasci-
 no cæcati, sed diuinorum eloquiorum splendore il-
 lustrati, & SS. PP. doctrinam secuti. Quia ipsa ve-
 ritas hoc vt dicant, aduersariis aliquando extorquet.
 Musculus locis Comment. de Orat. Nos autem non sem-
 per exaudiri, quod non semper quod petimus, sed
 aliud detur. Peccata autem semper nos impedire. Non
 violentiam, crudelitatem, immiserordiam, dis-
 perbiam, diffidentiam, discepcionem, offensam, cen-
 citatem, torporem, distractionem. Cum autem sint
 tam multa impedimenta, quis certus erit, nullum
 bi adesse? 1. Ioan. 5. 14. Si quis petierimus patrem scien-

deus eius voluntatem, audit nos. Si quid aliud petimus, non audit. Eius vero voluntas non semper nobis certatim perspecta est. Quæ dare decreuerit, donec euentu rerum voluntatem ostendat, incertum est.

VERSUS 24.

Respondens autem Iesus, dixit eis: Interrogabo vos & ego vnum sermonem, quem si dixeritis mihi & ego dicam vobis, in qua potestate hoc facio.

QUESTIO I.

Cum Pharisei non responderet, sed eludere aliâ questione videtur?

§. 1. **M**aliciofa & infidiosa interrogatio hypocrisis. Meritarum alio responso digna non fuit; Nam quocunque Christus modo sese explicuisset, ad columnam traherentur. Deinde dubitare non poterant à Deo esse, quæ iam toto tempore viderant. Interim ea ipsa, quam proposuit questione responsum sufficiens habebant. Si enim confessi essent Baptismum Ioannis esse de cælo, & doctrinam prædicationemque: quod populus credebatur, testimonio etiam quod de Christo sæpius inculcarat credere oportuisset. Sinegrent, turbam timebant, ne eos lapidaret, si contra Baptismum loquerentur. Itaque grauitet eos perstrinxit: nam sciebant Baptismum dedisse testimonium de Christo, eumque Messiam priuatum, & publice proclamasse, nec tamen falsum eius testimonium dicere audebant metu lapidationis: at Christo, quod se Messiam diceret clam, palam, tanquam blasphemum mortem machinarentur. Sciebant, an Ioannis præconium esset de cælo, quod dixerat Iesum Nazarenum esse Christum, non poterant Christum damnare, qui se præferebat eum esse, quem Baptista esse protestatus erat. Itaque in Christo etiam Ioannem damnabant, & impostorem iudicabant, qui Pseudochristum pro vero vendidisset. Sua igitur astutia, se ipsi circumueniunt, & in quos iudices esse demonstrant.

Negant vero illud, quod alii omnes scire se fatebantur. Quod si dubii de testimonio Ioannis fuissent, eos eos facere tot miracula poterant.

Occasionem autem capiunt, ut mox initio, in ipso templi ingressu eum percellant; Proponunt enim questionem *ἰδοὺ αὐτὸς ingressὸς ἵππῳ*, vel ut eodem sensu alia habent exemplaria, *ἰδοὺ αὐτὸς αἰνέσας, ἰνέσας ἵππῳ*: Merito itaque eos alio responso non diguntur, quomodo enim crederent affirmanti, qui nec Ioanni, nec tot virtutibus in ipso momento authoritatem filii Dei testificantibus non credebant? Qui sanitatem gentis suæ oppugnabant, quam malebant morbis & miseriis contabescere, quam medici gloriam eius curatione inclarescere, & augeri. Tam excoli curatorem, ut ne beneficia quidem recipere ab eo vellent. Specioso prætextu vocationem obiciunt, quasi ille se iniussu Dei ingereret, cuius authoritatem in singulos dies, quasi exerta manu Deus inueibat. Non querebant ergo ut dicerent, sed ut respondentem illaquearent, quare aliâ eas questione abigunt.

§. 2. Mirari se fingebant, non vocatum docere. *ἰδοὺ λέγουσιν, ἰνέσας ἵππῳ*, inquit Chrysostomus, τοὺς ἰσχυροὺς τῶν δυνάμεων ἐκείνῳ ἰσχυρῶς; λέγουσιν ἰνέσας ἵππῳ, ὅτι τοὺς ἰσχυροὺς ἐκείνῳ ἐκείνῳ, tale autem est quod dicunt; Quam-
Adam Conzen in Euang. Tom. I.

do tu magister sedem ascendisti, aut quando sacerdos ordinatus, quia tantâ potestate veris?

Christus illis respondere non potuisset, si signa non fecisset, nunc illi mirari nisi maleuole non poterant. Nos Sacerdotibus comparant Sæctarii, cum ab illis vocationis & missionis documenta postulamur: *missionem* vel humanam, si ab hominibus se missos affirmant; *miraculis* vel diuinam, si immediatam à Deo se potestatem accepisse glorientur. At nos illos Christo nequaquam conferimus. Nullo enim signo missionem astruere possunt. Quia enim potestate ad docendum prouenerunt illi, qui primæ religionem mutarunt? Signa igitur Apostolatus querimus, nec, nisi se vocatos doceant, credimus. Magna nobis causa est, ne veterem doctrinam deseramus, nisi se missos probent, ut religionem innovent. Lutherus sane in examinanda & credenda vocatione difficilis est. Epistola ad Borussiam ducem, edita anno 1532. scribit. [Testimonium, inquit, totius Sanctæ Christianæ Ecclesiæ (tamen si præter illud nihil nobis reliquum esset) solum nobis sufficere deberet ad insistendum in hoc articulo Cœnæ, & ad non audiendos planeque reiiciendos pharisaicos Spiritus: quia periculosum est & horrendum, quidquam vel audire, vel credere contra vnam rem, testimonium, fidem, & doctrinam totius sanctæ Christianæ Ecclesiæ, quæ ab initio vsque ad nos, supra M.D. annos in toto orbe terrarum concorditer sensit. Si nouus articulus esset, & non à principio Christianæ Ecclesiæ, neque in omnibus Ecclesiis, vel totâ Christianitate per omnem mundum spatia, creditus: non esset tam periculosum, vel horrendum, de eo vel ambigere, vel disputare, an recte crederetur. Sed postquam à principio, & quam late Christianitas patet, consentienter creditus fuit: is profecto, qui iam de eo dubitat, idem facit, ac si Christianam Ecclesiam non crederet, simulque non tantum damnat totâ sanctam Christianam Ecclesiam, tanquam damnatam hæreticam, sed ipsum etiam Christum, & omnes Apostolos, & Prophetas, qui articulum fidei nostræ, Credo sanctam Christianam Ecclesiam, fundarunt, & potenter testati sunt: ut Christus Matthæi vicesimo octauo inquit: *Ero vobiscum vsque ad consummationem sæculi*; & S. Paulus 1. Timoth. 3. *Ecclesia Christi est columna & firmamentum veritatis*. Similiter redarguit eos propria eorum opinio: dum de textu inter se præliantur, & penes se prem vel octo, quot textus, tot sectas faciunt, neque certi quicquam docent: nec conscientias hominum constanter instrunt. Itaque moneo & rogo (ego Lutherus) ut Celsitudo tua istos homines vitet, nec esse in provincia sua patiat, secundum S. Pauli & S. Spiritus superiori loco adductum consilium. Considerandum enim est Celsitudini tuæ, si eiusmodi sæctariorum spiritus admitteret & ferret, quibus tamen obistere & occurrere posset; eius conscientiam horribiliter grauatum, & fortassis nunquam rursus placatum iri: non tantum propter animas, quæ, cum à Celsitudine tua feruari posset, seducuntur & damnantur: Sed etiam propter vniuersam sanctam Ecclesiam: contra cuius tam diu vsurpatam, & ad nos ductam & ubiq; firmatam, & vnanime testimonium, ut quidquid doceri sinatur, cum impediri possit, intolerabile est grauamen conscientie. Ego mallem, ut non tantum omnes sæctariorum Spiritus, sed omnium Regum & Principum sapientia & iura contra me testarentur; quam ut vnicum punctum vel litteram vnicam totius Sanctæ Christianæ Ecclesiæ contra me audirem vel viderem: quia non sicut ludi potest cum Pontificiis vel Cæsareis iuribus, vel aliis humanis traditionibus Parrum vel Conciliorum.] *Hæc Lutherus Euangelista Germaniæ.*

ad Deum refert, quod Deo non crederent. At textus indicat, de illo Christo loqui qui venit ad eos in via iustitiae, cui credere proinde oportebat, cui meretrices & publicani crediderunt. Sequitur quidem inde, nec Deo credidisse, per os Ioannis loquenti, sed ideo Deo non crediderunt, quia nec Ioanni credebant. Credere hoc loco non fiduciam specialem, sed assensum significat, meretrices enim & publicani vera crediderunt, quæ Ioannes prædicavit, ideoque penitentiam habuerunt & regnū cælorū ingressæ, in peccato perseverantibus Pharisæis. De veterū interpretatione dubium nullum est. δεινὸν δὲ inquit Chrysostomus, ὅτι τὸ πᾶσι ἐστὶν ἀκούειν τὸ νόμον θεοῦ, τὸ ἰωάννη πιστεύειν, ostendit hoc maxime esse obedire legi, Ioanni credere.

VERSUS 33. & sequentes.

Aliam parabolam audite. Homo erat paterfamilias, qui plantavit vineam, & sepem circumdedit ei, & fodit in ea torcular, & edificavit turrim, & locavit eam agricolis, & peregre profectus est. Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit servos suos ad agricolas, ut acciperent fructus eius. Et agricola: apprehensis servis eius alium ceciderunt, alium occiderunt, alium vero lapidaverunt.

QVÆSTIO I.

Que vinea similitudo.

S. 1. PRIMO quid vineæ suæ præficerit plantatorem docet, ut est Isaia 5. 1. Vineam plantavit, cum populum ex Aegypto educens in Palaestina collocavit, ut colerent vineam florentem, & omnibus rebus instructissimam dedit. Isaia 60. 21.

Septem circumdedit & ἑπτὰ πόλιν vocat Græcus. Syrus ὀπτιμαλὸν maceriam vocat. Scilicet pimentum est singulis castodia, Dei præsentia, Angelorum cura, & ministerium, quo Ecclesiam Israeliticam tuebatur, postea septem destruxit. Isaia 5. 5. Psalm. 79. 13.

Fodit etiam torcular, sacrificia, sacramenta, leges & caerimonias dedit. Græcus λυγρὸν appellat, est vero locus sub prælo, quo mustum defluit. Turris tabernaculum est, deinde templum. Nonnulli ipsam metropolim Ierosolimam, arcem regni dici malunt. Coloni, sacerdotes, principes, doctores, iudices, reges. Horum enim munus erat ad cultum Dei gentem instruere, vitia persequi, rem publicam ordinare, Deo fructum disciplinæ reddere, verum inter primos ipsi à Domino descenderunt. His vineam elocavit, & peregre profectus est, vetus habet locum, quod est Ezechiel 34. 2. Deinde misit, ut acciperet fructus, Syrus accipere de fructibus, non enim donavit, non vendidit.

Servi sunt Angeli, Prophetæ, viri pii, qui missi sunt, scribæ & de reddendis fructibus colonos admonuerunt. Excoluerunt & illi vineam, cum ordinarij agricolæ, solliciti, perfidia, rapina, cædibus, omnia perdidit. Prophetarum non erat ordinatio & stabilitas in Ecclesia administratio, sed extra ordinem & subsidaria, ad populi, Magistratum, Sacerdotum mores corrigendos. Magna certe in ea Dei videtur

batur benignitas. Prophete autem munus suum veris miraculis approbarunt, nec aliter illis credere tenebantur.

§. 2. Præcipuam hac in re benignitatem Dei agnoscit Chrysostom. eamq; & vltima prædicat, quod ingratos, & rebelles non deserat. Quod si igitur noui Prophete mittantur, fidem suam signis & virtutibus approbent, necesse est. Alioquin ordinarij pastores audiendi sunt, quorum nunquam in vniuersam fides deficit.

Crudeles agricola. Agricola seruos percutiunt, id egeu habetur in plebisque, alij codices habent *ἐδραγν*, quod vetus interpretes & Syrus legit. Nam *δραγν* est percutere, sed *δραγν* pellem derrahere. Alios occiderunt, alios lapidibus obruerunt, in Syro inuersus est ordo, qui etiam habet *ויהי ויח. fuit*, qui occideret: videre licet Ierem. 44. v. 4. 5. 6. 2. Par. 36. v. 14. 15. 16. Act. 32.

Liberum arbitrium. §. 3. Elocationis pactum mercedem indicat, & meritum: quin Bullingerus sub conditione locatum ait, ut fructum afferret, qui illa. c. 5. recenlet. Absentia seu abitus patris familias significat, homini liberum arbitrium datum esse, ut habet comment. Hieronym. Libertatem initio furenter oppugnant, ab ea tamē heresi pro re nata recesserunt, & nostram *συνέγνωσαν* cooperationem cum gratia diuina probant, ut Beza. l. i. q. & respons. Vide Amlingum ad Anhaltinos, Hemmingium, Wittenbergenfes.

VERSVS 37.

Iterum misit alios seruos plures prioribus & fecerunt illis similiter. Nouissime autem misit ad eos filium suum, dicens: Verebuntur filium meum.

QVÆSTIO I.

Quid filio regis factum est?

§. 1. **M**isit eum rex, ut eum v. reterentur, dixit enim *ἐν τῇ ἀποστολῇ τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως*. Syrus est verbum *מִשַּׁל*, quod erubescantiam significat. Pater familias humano more loquitur apud Lucam, *καὶ τὸς τὸν υἱόν*, Syrus *וְהָיָה* iam. fore.

In Christum illa conueniunt; nam spe retinendæ patriæ eum occiderunt, ne venirent Romani. & auferrent locum, & gentem. Christus autem heres est vniuersorum Plal. 2. 7. & 8. Christum autem cognouerunt, Ioan. 15. 22. & 24. Nec repugnat illi, quod Christus ait, Nesciunt, quid faciant, & Paulus, si cognouissent, non crucifixissent. Soluit quæstionem Iustinus q. 14. o. ad orthodoxos p. 377.

Imprudencia siue ignoratio dupliciter dicitur, aut enim non sponte sua quis ignorat, cum eas res non habeat, quæ ipsum ad cognitionem ducant: aut voluntate sua ignorat, cum res ad cognitionem eum ducentes habeat, & nosse tamen nolit. Atque hanc destinatam ignoracionem, solita est sacra scriptura aliquando nominare, aliquando imprudentiam siue inscientiam, aliquando scientiam. Ut cum dicit. Et me nositis, & vnde sim nositis, pro eo quod est: Ex operibus meis, & nomine meo, & sermonibus meis nosse potestis veritatem. Nam qui per mendacium fallit, opera talia edere non potest, & cum ab agricolis heres eo est agnitus, quod eum viderant in presentia vitæ operum editioe & filij appellatione supra omnem esse hominem, iuxta euidentem parabola descriptionem, sed tum quod illum post mortem eius Deus e mortuis ad vitam immortalē esset resuscitaturus & facturus heredem vniuersorum, non cognouerunt. Nam & ipsa perspicua

parabola descriptio eius rei elucidam & apertam non habet designationem. Itaque de eiusmodi ignorantia dixit Christus, Pater remitte illis: nesciunt enim quid faciant. Similiter & Paulus: si enim cognouissent, haudquaquam Dominum gloriæ crucifixissent.

§. 2. Tertullianus l. aduersus Praxeam c. 26. probat patrem à filio distinctum, & non esse seruum, sed verum filium & heredem, l. de carne Christi cap. 11. Hæretici autem improbe captabant verba. ut seruum facerent, qui ut cæteri famulorum mittitur ad cultores vineæ, sed non ideo famulus est, cum exptellit, siue dicatur mitti filius, & heres; & pater dixerit, Reuerberantur filium meum.

VERSVS 41.

Aiunt illi: Malos male perdet & vineam suam locabit alijs agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis.

QVÆSTIO I.

Quid factum agricolis?

§. 1. **I**udicium contra se ipsi Pharisei pronunciant, *Malos male perdet*, *κακούς κακῶς δοκίματον ἀπὸ τοῦ κυρίου*. *Malos male perdet ipsos*. Syrus *רַבִּישׁ בְּרִישׁ* debilis bish. Proverbi loco usurpat, & Hebraei & Greci Aristoph. *δοκίμω δ' ὁλῶ κακὸν κακῶς*. Te malum perdam male. Lex enim generalis esse videtur, ut malis male, bonis bene fiat. Non est inter Euangelistas ylla dissensio. Marci 11. 9. Luc. 20. 16. Christo illa verba tribuuntur. Verum & Christus & Pharisei protulerunt, illi interrogationi respondentes, Christus vero responsum eorum repetendo, atque approbando, minando, de illis ipsis inter pretando. Illi idem cum in genere de peccatis improborum agriculturalum audiunt, probant, cum fibi vident applicari, refugiant. Vineam locabit alijs, Syrus *וְהָיָה* ab *וְהָיָה* Nochad ab Echad, possidere facietur fieret quod improbi dixerunt *καταλάβομεν οὐκ ἐκείνην* hereditatem. Quia enim locatione habere noluerunt, sed hereditario, etiam locationis iure pulsi sunt.

VERSVS 42.

Dicit illis Iesus: Nunquam legis in scripturis: Lapidem quem reprobauerunt adificantes, hic factus est in caput anguli? A Domino factum est istud & est mirabile in oculis nostris.

QVÆSTIO I.

Quis lapis reprobatus?

§. 1. **A**lijs agricolis elocandam, Respondens, alij, pater *καὶ οἱ γεωργοί*. De se enim dictum esse intelligebant. Sed Christus asserit, eos esse qui fructum negarant, seruos primū, deinde heredem occiderent, id eo fore ut regi Dei, hoc est, sacra respublica, sacerdotum, lex, & quæ reliqua erat Dei cognitio auferatur. Ita quoque alias gentes post fidem Dei relictam ab eo desertas videmus. Chrysostomus illam

Hæc illi audientes v. 46. conabantur quidem occidere, sed timor populi in iudiciæ odioque obstabat. nā scūt prophetam eum habebant. Syrus אֲחִיזַי *Achizai*, tenebant, fortiter id tenebant. v. 45. multa Græca omittunt ἀρχιερεῖς, principes sacerdotum.

Qui enim in lapidem ceciderit, con-
tingit, *οὐκ ἔστιν ἔτι*, *נֶחֱבֶהֱבֶה*, *nebraghagh*, quod
est violentus, & cum sonitu quodam frangi. Cadunt
super Christum, qui in Christum incurrit, insiliunt,
contemnunt Salvatorem & Ecclesiam. Similitudo
sumpta est a rebus fragilibus, vitro, crytallo, testa,
quæ a Græcis *θλαστά*, *fragilia* appellantur, quæ lapidi
illius diffundunt, laxo perdurante. Sunt illa quæ duc-
tæ plurimum, ideoque dum duci, mollesceri. scin-

CAPVT XXII.
Trespondens iesus dixit iterum in parabolis, eis dicens. 2. Simile factum est regnum calorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo. 3. Et misit seruos suos vocare inuitatos ad nuptias & noluerunt venire. 4. iterum misit alios seruos dicens: Dicit inuitatis: Ecce prandium meum paratum est, & altilia occisa sunt, & omnia parata: venite ad nuptias. 5. Illi autem neglexerunt, & abierunt, alius in villam suam, alius vero ad negotiationem suam. 6. Reliqui vero tenuerunt seruos eius, & con-